

Varhaiskasvatuksen katsomus- kasvatus

Eväitä reppuun varhaiskasvattajalle

Outi Sten

OPINNÄYTETYÖ
Toukokuu 2024

Sosionomin tutkinto-ohjelma

TIIVISTELMÄ

Tampereen ammattikorkeakoulu
Sosionomin tutkinto-ohjelma

STEN, OUTI:
Varhaiskasvatuksen katsomuskasvatus
Eväitä reppuun varhaiskasvattajalle

Opinnäytetyö 47 sivua, joista liitteitä 5 sivua
Toukokuu 2024

Idea opinnäytetyön aiheesta sai alkunsa havainnoista, että varhaiskasvatukseen katsomuskasvatukseen liittyvää käytännönläheistä tietoa tarvitaan lisää, samoin rohkeutta toteuttaa katsomuskasvatusta lapsiryhmässä. Opinnäytetyön tarkoituksena oli koota katsomuskasvatukseen liittyvää materiaalia eri tietolähteistä, jotta varhaiskasvattajien on jatkossa helpompi löytää laadukasta materiaalia käytettäväksi lapsiryhmässä. Katsomuskasvatusmateriaalien saatavuus paranee, kun linkit koottiin yhdeksi kokonaisuudeksi. Posterin avulla havainnollistui ja tiivistyi se, mitä kaikkea varhaiskasvattaja tarvitsee katsomuskasvatuksessa.

Kehittämispainotteisen toiminnallisen opinnäytetyön tavoitteena oli, että varhaiskasvattajien tietoisuus katsomuskasvatuksesta lisääntyy ja katsomuskasvatukseen liittyvän tiedon saavutettavuus parantuu opinnäytetyön myötä. Opinnäytetyön tuloksena koottiin materiaalipankki, jossa on laadukasta aineistoa katsomuskasvatuksen tueksi. Tuotoksessa esiteltiin ja arvioitiin eri materiaaleja.

Opinnäytetyössä selvitettiin, millaista katsomuskasvatukseen liittyvää materiaalia on saatavilla. Toisena tutkimuskysymyksenä oli, millainen materiaalipankki tukee katsomuskasvatuksen toteuttamista. Tulosten perusteella laadukkaaseen katsomuskasvatukseen tarvitaan samoja elementtejä kuin laadukkaaseen varhaiskasvatukseen. Pienistä osista muodostuu eheä kokonaisuus, jossa tulee huomioida muun muassa ohjaavat asiakirjat, työn suunnitelmallisuus, monipuoliset toteutusmenetelmät ja työn arviointi sekä kehittäminen. Olennaista on kohdata ja kuulla lasta perheineen. Varhaiskasvattaja tarvitsee johtajan tuen sekä halua kehittää omaa ammatillisuuttaan. Katsomuskasvatukseen liittyvää kehittämis- ja tutkimustyötä ja täydennyskoulutuksia tarvitaan edelleen. Uusille, monipuolisille ja innostaville materiaaleille on jatkossakin tarvetta ja toivottavasti entistä enemmän kysyntää.

Asiasanat: katsomuskasvatus, varhaiskasvatus

ABSTRACT

Tampereen ammattikorkeakoulu
Tampere University of Applied Sciences
Degree Programme in Social Services

STEN OUTI:

Worldview Education in Early Childhood Education
Backpacks for an Early Childhood Educator

Bachelor's thesis 47 pages, appendices 5 pages
May 2024

The idea for the thesis was based on the fact that there is a need to increase quantity and quality of practical information about worldview education in early childhood education. Early childhood educators working with child groups need also more courage to fulfill high quality worldview education.

The goal of this functional and development weighted thesis was that awareness will increase and information is more easily available about worldview education. High quality material was collected from various sources into one summary, which makes it a lot easier for early childhood educators to find.

As a result, the material summary was gathered, presented and evaluated to provide high quality information to support worldview education. The poster visualize and summarize what early childhood educators needs for worldview education.

The results confirmed that the same elements are needed for high quality worldview education as they are needed for high quality early childhood education. More development work and research are still needed. There is a need for new, diverse and inspiring materials and hopefully also more call for them.

Key words: worldview education, early childhood education

SISÄLLYS

1	JOHDANTO	5
2	TARKOITUS, TAVOITE JA TUTKIMUSKYSYMYKSET	7
3	LAADUKKAAN KATSOMUSKASVATUKSEN ELEMENTTEJÄ.....	8
	3.1 Katsomuskasvatus osana varhaiskasvatusta.....	8
	3.2 Kasvattajan katsomustietoisuus ammatillisuuden osana	10
	3.3 Dialogisuus katsomuskasvatuksen perustana	12
	3.4 Katsomuskasvatuksen suunnittelu, arviointi ja kehittäminen.....	14
	3.5 Katsomuskasvatus luonteva osa arkea.....	15
	3.6 Johtaminen katsomuskasvatuksessa.....	17
4	TOTEUTUS	18
5	TULOKSET	20
	5.1 Katsomuskasvatusta ohjaavia asiakirjoja.....	20
	5.2 Katsomuskasvatukseen liittyviä verkkosivustoja	21
	5.3 Materiaaleja katsomuskasvatukseen	22
	5.4 Suunnitteluun, arviointiin ja kehittämiseen materiaaleja	27
	5.5 Kirjallisuutta katsomuskasvatukseen.....	28
	5.6 Varhaiskasvattajan reppuun eväitä katsomuskasvatusmatkalle ..	31
6	JOHTOPÄÄTÖKSET	32
7	POHDINTA	35
	7.1 Opinnäytetyön prosessi ja jatkotutkimusaiheita	35
	7.2 Eettisyys ja luotettavuus.....	38
	LÄHTEET	39
	LIITTEET	43
	Liite 1. Materiaalikoonti katsomuskasvatuksen tueksi.....	43
	Liite 2. Kirjallisuutta katsomuskasvatukseen.....	46
	Liite 3. Varhaiskasvattajalle eväitä katsomuskasvatusmatkalle	47

1 JOHDANTO

Olen seurannut ja osallistunut aktiivisesti varhaiskasvatuksen katsomuskasvatukseen liittyvään keskusteluun sosiaalisessa mediassa ja eri kasvatustiimeissä usean vuoden ajan. Olen myös toteuttanut katsomuskasvatusta lapsiryhmässä säännöllisesti ja tavoitteellisesti osana varhaiskasvatusta, kun olen työskennellyt lastenhoitajana. Havaintojeni mukaan varhaiskasvattajat tarvitsevat koulutusta, tukea ja innostusta katsomuskasvatukseen liittyen. Haluan opinnäytetyöni avulla selkeyttää katsomuskasvatuksen kokonaisuutta. Tarkoitukseni on koota katsomuskasvatukseen liittyvää materiaalia eri tietolähteistä, jotta varhaiskasvattajan on jatkossa helpompi löytää laadukasta materiaalia käytettäväksi lapsiryhmässä.

Ajattelen, että katsomuskasvatus tulisi nähdä yhteisenä matkana lapsen kanssa. Matkalla on mahdollisuus yhdessä ihmetellä, tutkia ja oppia uutta. Tarjoan opinnäytetyöni myötä varhaiskasvattajalle eväitä reppuun katsomuskasvatusmatkalle. Tavoitteena on, että varhaiskasvattajan tietoisuus katsomuskasvatuksesta lisääntyy ja katsomuskasvatukseen liittyvän tiedon saavutettavuus parantuu.

Opinnäytetyössäni keskityn varhaiskasvatuksessa toteutettavaan katsomuskasvatukseen. Lapsen katsomuskasvatusmatka jatkuu esiopetuksen opetussuunnitelman perusteiden mukaisesti esiopetuksessa. Perusopetuksessa katsomusaineilla tarkoitetaan uskonnon opetusta eri muodoissaan ja elämänkatsomustiedon opetusta.

Varhaiskasvatuksen toimintaa ohjaavat asiakirjat ovat katsomuskasvatuksen suhteen oleellisia sekä sisältöjen että tavoitteiden osalta. Varhaiskasvatuksen valtakunnallisista tavoitteista säädetään varhaiskasvatuslaissa (540/2018), joten varhaiskasvattajan velvollisuuksiin kuuluu katsomuskasvatuksen toteuttaminen. Varhaiskasvatuksen valtakunnallisen ohjauksen tarkoituksena on luoda yhdenvertaiset edellytykset varhaiskasvatukseen osallistuvien lasten kokonaisvaltaiselle kasvulle, kehitykselle ja oppimiselle. Varhaiskasvatussuunnitelman perusteiden 2022 mukaan jokaisella lapsella on oikeus saada laadukasta, suunnitelmallista ja tavoitteellista katsomuskasvatusta.

Katsomuskasvatuksen yksi tärkeimmistä tehtävistä on kiinnostus muita kulttuureita, katsomuksia ja uskontoja kohtaan sekä erilaisuuden näkeminen ja arvostaminen. Vastaavasti käsitellään myös uskonottomuutta. Suomessa näkyy yhä enemmän kulttuurinen ja katsomuksellinen moninaisuus myös varhaiskasvatuksen kentällä.

Kansallisen koulutuksen arviointikeskuksen tekemän arvioinnin mukaan lasten kulttuurisiin taustoihin ja katsomuksiin tutustumiseen liittyy epävarmuutta. Ne ovat osa vasun mukaista pedagogiikkaa, joten niiden toteuttamiseen rohkaisemista pidetään yhtenä merkittävänä henkilöstön osaamisen kehittämiskohteenä. Koulutustoiveissa nousi esiin, että etenkin katsomuksiin ja kulttuureihin tutustumiseen toivottiin käytännönläheistä koulutusta. (Kannel ym. 2023, 92–93.) Tässä Karvin julkaisussa on yhdeksi kehittämissuosituksiksi kirjattu:

Katsomuksellinen ja kulttuurinen moninaisuus tulee tunnistaa ja katsomuskasvatusta toteuttaa tavoitteellisesti. Arvioinnin perusteella katsomuskasvatuksen toteuttaminen lapsiryhmissä koettiin haastavaksi. Varhaiskasvatuksen henkilöstöä tulee kannustaa aiempaa vahvemmin katsomuskasvatuksen toteuttamiseen. Heille tulee tarjota koulutustilaisuuksia, joissa katsomuskasvatusta käsitellään konkreettisten esimerkkien avulla. (Kannel ym. 2023, 96.)

Valtioneuvoston Koulujen monet kielet ja uskonnot –selvityksen mukaan katsomuskasvatuksen täydennyskoulutukselle on tarvetta ympäri Suomen. Vastauksien mukaan lisätietoa tarvitaan siitä, mitä katsomuskasvatuksella tarkoitetaan. On myös tarvetta saada lisää tietoa eri kulttuureista, uskonnoista ja katsomuksista sekä miten nämä tiedot asettuvat varhaiskasvatuksen käytänteisiin. (Tainio & Kallioniemi 2019, 170.)

2 TARKOITUS, TAVOITE JA TUTKIMUSKYSYMYKSET

Opinnäytetyön tarkoituksena on koota katsomuskasvatukseen liittyvää materiaalia eri tietolähteistä, jotta varhaiskasvattajien on jatkossa helpompi löytää laadukasta materiaalia käytettäväksi lapsiryhmässä. Katsomuskasvatusmateriaalejen saatavuus paranee, kun linkit kootaan yhdeksi kokonaisuudeksi. Posterin avulla havainnollistuu ja tiivistyy se, mitä kaikkea varhaiskasvattaja tarvitsee katsomuskasvatuksessa.

Tavoitteena on, että varhaiskasvattajien tietoisuus katsomuskasvatuksesta lisääntyy ja katsomuskasvatukseen liittyvän tiedon saavutettavuus parantuu opinnäytetyön myötä. Opinnäytetyön tuloksena on materiaalipankki, johon on koottu laadukasta aineistoa katsomuskasvatuksen tueksi.

Tutkimuskysymykset:

1. Millaista katsomuskasvatukseen liittyvää materiaalia on saatavilla?
2. Millainen materiaalipankki tukee katsomuskasvatuksen toteuttamista?

3 LAADUKKAAN KATSOMUSKASVATUKSEN ELEMENTTEJÄ

3.1 Katsomuskasvatus osana varhaiskasvatusta

Varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa määritellään, että varhaiskasvatuksen katsomuskasvatuksessa yhteisen tutustumisen kohteena ovat lapsiryhmässä esiintyvät uskonnot ja muut katsomukset sekä yhtenä vaihtoehtona uskonnottomuus. Lasten kanssa on mahdollista tarkastella myös laajemmin uskontoja ja katsomuksia. Tavoitteena on edistää keskinäistä kunnioitusta ja ymmärrystä eri katsomuksia kohtaan. Tavoitteena on myös tukea lasten kulttuuristen ja katsomuksellisten identiteettien kehittymistä. Lasten ihmettelylle annetaan tilaa. Lasten kanssa pohditaan heitä askarruttavia kysymyksiä elämään liittyen. Katsomuskasvatuksessa tehdään yhteistyötä huoltajien kanssa. (Opetushallitus 2022, 47.)

Katsomuskasvatus kuuluu Minä ja meidän yhteisömme -oppimisen alueeseen, joka tukee muun muassa lasten kulttuuriseen osaamiseen, vuorovaikutukseen ja ilmaisuun sekä ajatteluun ja oppimiseen liittyvää laaja-alaista osaamista. Muun muassa eettinen ajattelu on myös yksi käytettävistä näkökulmista tässä oppimisen alueessa. Varhaiskasvatuksessa kehitetään lasten valmiuksia ymmärtää lähiyhteisön moninaisuutta ja harjoitellaan siinä toimimista esimerkiksi satujen, musiikin, kuvataiteen, leikin, draaman, vierailijoiden ja vierailuiden avulla. (Opetushallitus 2022, 46–47.)

Opetushallitus on julkaissut ohjeen siitä, miten uskonnon ja omantunnon vapautta koskevat säännökset Suomen perustuslaissa (731/1999), varhaiskasvatustulaisissa (540/2018) ja muussa lainsäädännössä tulee ottaa huomioon varhaiskasvatuksen katsomuskasvatusta toteutettaessa sekä mahdollisia uskonnollisia tilaisuuksia ja toimituksia sekä niille vaihtoehtoista toimintaa järjestettäessä. Ohjeen mukaan varhaiskasvatuksessa voidaan viettää perinteisiä juhlia kuten jouluja ja kevätjuhlaa. Juhlat ovat osa varhaiskasvatussuunnitelman perusteiden mukaista pedagogista toimintaa ja niiden suunnittelu lähtee lapsiryhmästä ja sen tarpeista. Varhaiskasvatustulaislaki (540/2018) puolestaan asettaa tavoitteiksi antaa valmiuksia ymmärtää ja kunnioittaa yleistä kulttuuriperinnettä sekä kunkin kielellistä, kulttuurista, uskonnollista ja katsomuksellista taustaa. Nämä tavoitteet ovat

perusta myös juhlaperinteiden vaalimisessa ja kehittämisessä. Juhlissa voi olla joitakin uskontoon viittaavia elementtejä. Esimerkiksi yksittäinen virsi tai hengellisen laulun laulaminen voidaan katsoa juhlatraditioiksi, jotka ovat osa suomalaista kulttuuria. (Opetushallitus 2018.)

Kirkkohallitus on linjannut korimallilla evankelis-luterilaisten seurakuntien yhteistyötä kasvatus- ja koulumaailmassa Opetushallituksen ohjeistuksen pohjalta. Seurakunta varhaiskasvatuksen, koulun ja oppilaitoksen kumppanina -korimallin avulla kerrotaan seurakunnan ja varhaiskasvatuksen välisestä yhteistyöstä ja periaatteista, joilla pyritään takaamaan uskonnonvapauden toteutuminen. Varhaiskasvatuksen näkökulmasta keskeisimmät korit ovat 1. ja 4. kori. Ensimmäinen sisältää yleissivistävää opetusta ja neljännessä korissa on kasvun ja hyvinvoinnin tukeen liittyviä yhteistyön mahdollisuuksia. (Kumppanuuden korit ja Vasu2022 n.d.)

Varhaiskasvatuslaissa (540/2018) varhaiskasvatuksen tavoitteina on muun muassa edistää yhdenvertaisuutta ja sukupuolten tasa-arvoa. Ne ovat osa kasvatuksen arvoperustaa. Laadukkaalla katsomuskasvatuksella edistetään yhdenvertaisuutta ja tasa-arvoa varhaiskasvatuksessa. Katsomuskasvatusta ja sen kehittämistä on hyvä tarkastella osana toiminnallisen tasa-arvo- ja yhdenvertaisuussuunnittelun prosessia. Laki naisten ja miesten välisestä tasa-arvosta (609/1986) ja yhdenvertaisuuslaki (1325/2014) velvoittavat varhaiskasvatusta toiminnalliseen tasa-arvo- ja yhdenvertaisuussuunnitteluun.

Yleissopimuksessa lapsen oikeuksista (60/1991) todetaan, että ihmisoikeudet kuuluvat jokaiselle lapselle. Lapsen oikeuksien perustana on YK:n yleissopimus lapsen oikeuksista. Kasvua katsomuksesta -verkkosivustolle on koottu uskonnonvapauden toteutumisen kannalta keskeisiä kohtia. 12 artiklan mukaan lapsella on oikeus sanoa mielipiteensä asioista, jotka vaikuttavat hänen elämäänsä. 14 artiklan mukaan lapsella on oikeus ajatella vapaasti ja tunnustaa uskontoaan tai vakaumustaan. Vanhempien tehtävä on auttaa lasta näiden oikeuksien käyttämisessä. 29 artiklan mukaan koulutuksen tulee kehittää lapsen kykyjä, ihmisoikeuksien, vanhempien sekä oman ja muiden kulttuurien kunnioittamista sekä suvaitsevaisuutta. 30 artiklassa määritetään, että lapsella on oikeus omaan kulttuuriin, uskontoon ja kieleen. 31 artiklan mukaan lapsella on oikeus levätä, leikkiä ja

viittää vapaa-aikaa. Lapsella on oikeus tutustua taiteeseen ja kulttuuriin eli käydä esimerkiksi konserteissa, museoissa ja teatterissa. (Lapsen oikeuksien sopimus n.d.)

3.2 Kasvattajan katsomustietoisuus ammatillisuuden osana

Kulttuureihin, uskontoihin ja katsomuksiin liittyviä kysymykset kuuluvat kasvattajalle, eikä niitä voi sivuuttaa tai irrottaa muusta kasvatustoiminnasta erillisiksi saarekkeiksi juhlapyhien aikaan. Ulkoisille toimijoille kuten seurakunnille ei voi vastuuta siirtää. Keskeisinä osina ammatillisuuteen kuuluvat kasvattajan tietoisuus katsomuksista, herkkyys katsomuksellisen moninaisuuden tunnistamiseen sekä kompetenssi näiden kysymysten kohtaamisessa. Yksilön arvostava kohtaaminen on välttämätön osa ammatillisuutta riippumatta kasvattajan henkilökohtaisesta näkemyksestä lapsen tai työtoverin katsomuksesta. (Lamminmäki-Vartia & Kuusisto 2017, 131–133.)

Katsomustietoisuudella tarkoitetaan elämän katsomuksellisen ulottuvuuden ymmärtämistä. Katsomustietoisuuteen voidaan liittää myös katsomussensitiivisyys. Katsomussensitiivisyys on tietoisuuden pohjalle rakentuvaa herkkyyttä uskontojen ja muiden katsomusten erilaisuuden tunnistamiseen ja hyväksymiseen sivuuttamatta kuitenkaan niiden välisiä eroja tai asettamatta niitä arvojärjestykseen. Lähtökohtana on, että moninaisuutta kunnioitetaan ja erilaisuutta arvostetaan. Katsomukselliseen osaamiseen sisältyy kyky arvostaa toisten erilaisia katsomuksellisia käsityksiä sekä valmius dialogiin. (Lamminmäki-Vartia & Kuusisto 2017, 133–134.)

Katsomustietoisuus ja katsomuksellinen osaaminen tulee nähdä osana varhaiskasvattajien ammatillista ydinosaamista. Katsomuskasvatus tulee liittää myös osaksi ammatillisia osaamisalueita, jotta katsomuskasvatusta päästään tarkastelemaan luontevammin nimenomaan kehittyvään toimintakulttuuriin liittyvänä asiana henkilökohtaisen ulottuvuuden tason sijaan. Tarvitaan rohkeutta ylittää omia rajoja ja rajoituksia sekä sitoutua jatkuvaan kehittämiseen. Työyhteisössä tavoitellaan sitä, että opittaisiin puhumaan yhteistä kieltä ja jakamaan omaa tietoa

ja osaamista sekä samalla luomaan uutta tietoa ja osaamista. Tämä koskee erityisesti katsomuskasvatuksen kehittämiseen ja henkilöstön katsomustietoisuuden ja sensitiivisyyden lisäämiseen osana jatkuvasti kehittyvää ammatillisuutta. (Lamminmäki-Vartia & Kuusisto 2017, 140, 150.)

Poulter (2019) kuvailee artikkelissaan, että katsomustietoinen kasvattaja suhtautuu uskonnollisiin katsomuksiin luontevasti, avoimesti ja rakentavasti sekä häneltä löytyy ymmärrys, että hän ei voi paeta tätä elämän ulottuvuutta. Kasvattaja ei ulkoista katsomuskasvattajan tehtävänsä uskonnollisille yhteisöille tai perheille eikä myöskään poista kasvatuksesta ja lasten elämästä sen uskontoa ja katsomusta koskevaa sisältöä. (Poulter 2019, 15.)

Varhaiskasvatusyksiköt ovat perinteisesti tehneet myönteistä ja toimivaa yhteistyötä evankelis-luterilaisen kirkon kanssa. Yhteistyötä tulee jatkaa ja samalla haastaa kasvattajia yhteistyön monipuolistamiseen paikallisten muiden katsomusyhteisöjen kanssa. Jos maantieteellinen sijainti haastaa, niin erilaiset virtuaaliset mahdollisuudet voivat tuoda ratkaisuja vierailuihin ja kasvokkain tapaamiin. (Poulter 2019, 18–19.)

Kasvatuksen pedagogisen sisällön suunnittelun vastuu on ryhmän aikuisilla. Olennaista on tunnistaa ja tunnustaa, että uskonnollisten yhteisöjen tarjoama yhteistyö ja tuki monipuolistavat pedagogista toimintaa. Uskonnolliset tilat ovat monipuolisia oppimisen tiloja, joihin tutustuminen on mahdollista laaja-alaisen osaamisen ja yleissivistävien periaatteiden lähtökohdista. Yhteistyön kehittäminen vaatii rohkeutta ottaa asioita puheeksi muiden kasvattajien, huoltajien ja eri katsomuksia edustavien ihmisten kanssa. Omia ennakkoluuloja voi haastaa esimerkiksi tekemällä tutustumiskäynnin moskeijaan tai katedraaliin ja kysyä mahdollisuutta tulla vierailulle oman lapsiryhmän kanssa. Katsomuskasvatukseen kuuluu uskontojen ja katsomusten maailmaan kokonaisvaltaisesti sukeltaminen eikä vain etäältä tapahtuvaa asioiden tarkastelua ja oppimista. (Poulter 2019, 19.)

Kasvattajaan liittyy se lähtökohta, että katsomukset nähtäisiin mahdollisimman luontevina ja luonnollisina elämän ilmiöinä osana varhaiskasvatusyksiköiden julkista tilaa. Jos kasvattaja ei näe oman katsomuksensa tiedostamisen ja kohtaamisen merkitystä vuorovaikutuksessa eikä ole tietoinen omien arvojensa,

ennakkoluulojensa ja käsitystensä heijastumisesta kasvatussuhteessa, hän ei ole katsomustietoinen kasvattaja. Katsomustietoisuus kehittyy kasvattajan henkilökohtaisen katsomuksensa reflektion myötä. Toisen katsomuksen kohtaaminen vaatii paljon sensitiivisyyttä, johon katsomustietoisuus on avuksi. Katsomustietoisuus kuuluu kasvattajan ammatillisuuteen. Omista ajatuksista ja toimintamalleista kuuluu tulla tietoiseksi ja pyrkiä laajentamaan käsityksiään ja ajattelemaan tilannetta lapsen kehityksen ja kasvun kannalta. Kasvattaja toimii esikuvana, roolimallina ja vallan käyttäjänä suhteessa lapseen. (Poulter 2019, 20.)

3.3 Dialogisuus katsomuskasvatuksen perustana

Monimuotoisten perheiden ja varhaiskasvattajien vuoropuhelu mahdollistuu dialogitaidoilla. Lisäksi tarvitaan dialogisuuden periaatteisiin perehtymistä. Dialogisuus on toimintatapa, jossa tietoisesti tehdään tilaa vuoropuhelun rakentamiselle sellaisten ihmisten välille, jotka tulevat erilaisista taustoista. Dialogisen vuoropuhelun keinoin on mahdollista sovittaa yhteen lapsen hyvään elämään, kasvatukseen ja kasvatusyhteistyöhön liittyviä kokemuksia, ajatuksia ja näkökulmia. (Kekkonen, Lehti & Tirkkonen 2017, 62–63.)

Dialogi on moniäänistä keskustelua. Keskustelussa pysähdytään kuuntelemaan ja puhumaan arjen tilanteista, näkökulmista ja niiden taustalla vaikuttavista kokemuksista. Dialogissa huomioidaan se, että ihmiset ajattelevat kasvatustyön tavoitteista ja keinoista eri lailla. Avoin ja kunnioittava ilmapiiri on dialogin käymisen perusedellytys. (Kekkonen ym. 2017, 64.)

Kun varhaiskasvatuksen tavoitteena on tukea jokaisen lapsen kehitystä, oppimista ja hyvinvointia, niin keinoja on pohdittava yksilöllisesti tilannekohtaisesti. Ensin on tärkeää ymmärtää jokaisen lapsen ja lapsiryhmän tilanne. Tarvitaan kasvattajien keskinäistä dialogia, jossa kasvattajat kertovat lapsiin liittyvistä havainnoista, huolista ja toimintavaihtoehdoista. Työyhteisössä dialogin tavoitteena on lisätä ymmärrystä muiden tiimin jäsenten ajattelusta ja toiminnasta. Kasvattajien keskinäiset suhteet ja luottamus vahvistuvat kuuntelevan ja kunnioittavan dialogin myötä. (Kekkonen ym. 2017, 64–65.)

Kasvattajan tulee olla selvillä vasuperusteiden velvoitteiden lisäksi omista arvoistaan. Kasvattajan tulee myös kehittää omaa herkkyyttään ja vuorovaikutustaitojaan suhteessa lapseen. Vuorovaikutus kasvattajan ja lapsen välisessä suhteessa on kasvattajan vastuulla. Dialogisuus ei rajoitu vain kasvatusyhteisön sisäiseksi tai kasvattajan ja lapsen väliseksi vuorovaikutukseksi, koska tarvitaan myös kasvattajien ja lasten huoltajien kesken käytävää dialogia. Kasvatusyhteistyössä kasvattajalla on vastuu siitä, että huoltaja kokee kasvattajan aidon kiinnostuksen hänen lastansa ja lapsen perhettä kohtaan. Dialoginen kasvatusyhteistyö perustuu kohtaamisen ja läsnäolon taitoihin. Dialogisuudella voidaan luoda siltoja ja yhteyksiä erilaisten maailman- ja elämäkatsomusten välille. (Kekkonen ym. 2017, 67, 69–72.)

Varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa 2022 korostetaan huoltajien kanssa tehtävän yhteistyön merkitystä varhaiskasvatuksessa. Yhteistyötä tukevat luottamuksen rakentaminen ja tasa-arvoinen vuorovaikutus sekä keskinäinen kunnioitus. Kasvatusyhteistyö on vuorovaikutteista. Henkilöstön on oltava aloitteellisia ja aktiivisia. Huoltajien verkostoituminen ja yhteinen toiminta erilaisissa tilaisuuksissa vahvistaa yhteisöllisyyttä, joka osaltaan antaa tukea henkilöstön työhön. (Opetushallitus 2022, 35–36.)

Hyvin toimiva yhteistyö kotien kanssa on yksi varhaiskasvatuksen peruspilareista. Huoltajat osallistuvat mahdollisuuksien mukaan lapsensa katsomuskasvatukseen suunnitteluun, toteuttamiseen ja arviointiin, jolloin sekä varhaiskasvatuksen että kotien tavoitteista ja toimintatavoista voidaan sopia yhdessä. Aktiivisen ja välittömän yhteistyön avulla voidaan perheiden erilaiset katsomukset huomioida lapsiryhmän toiminnan vuosisuunnittelussa, lapsen varhaiskasvatussuunnitelmassa ja arkitoiminnoissa. Aikuisten välinen arvostava yhteistyö tukee sekä huoltajia että kasvattajia oman osaamisen vahvistamisessa ja katsomuskasvatuksen merkityksen ymmärtämisessä. Avoimella ja arvostavalla asenteella ja suhtautumisella perheiden katsomuksellisiin ja kulttuurisiin tekijöihin luodaan lapselle yhteenkuuluvuuden tunnetta ja iloa perheeseen kuulumisesta. Lasten kanssa voidaan tutkia ja esitellä erilaisiin juhliin liittyviä perinteitä, tapoja tai esineitä. (Balcin, Metso, Havu-Nuutinen & Ubani 2021, 110–111.)

3.4 Katsomuskasvatuksen suunnittelu, arviointi ja kehittäminen

Varhaiskasvatuksessa katsomuskasvatuksen suunnittelutyö tapahtuu monella eri tasolla. Yksikkötasolla suunnittelutyö voi kohdistua esimerkiksi yhteisten juhlien järjestämiseen tai katsomuskasvatukseen liittyvään keskusteluun yhteisissä palaverissa. Ryhmätasolla suunnittelun tulee tapahtua tarkemmin lapsiryhmän tarpeisiin ja lähtökohtiin paneutuen. Tähän on vaikutusta yleisellä kulttuuriperinteellä, ryhmässä olevilla katsomuksilla ja kulttuurilla sekä lähiympäristöllä. Perheen tasolla huoltajilla on mahdollista osallistua myös katsomuskasvatuksen suunnitteluun oman lapsensa osalta varhaiskasvatussuunnitelman kautta. Tärkeässä osassa on lapsen taso. Myös katsomuksiin liittyvissä kysymyksissä lapsella on oikeus osallisuuteen ja itsensä sekä ajatustensa ilmaisemiseen. Tärkeitä lähtökohtia katsomuskasvatuksessa ovat lasten mielenkiinnon kohteet ja niiden laajentaminen sekä yhdessä uuden oppiminen. Kaiken tämän lisäksi organisaation tasolla varhaiskasvatuksen järjestäjät voivat suunnitella esimerkiksi henkilöstön koulutusta ja materiaaleja ryhmien käyttöön sekä luoda monialaisia yhteistyömahdollisuuksia lähialueen toimijoiden kanssa. (Lamminmäki-Vartia & Lahtinen 2024.)

Erilaiset vuosikellot ja kalenterit voivat olla katsomuskasvatuksen suunnittelun työvälineitä. Katsomuskasvatuksessakin tulee huolehtia lasten osallisuudesta toiminnan kaikissa vaiheissa. Henkilöstön on tärkeä kuulla lasten ajatuksia ja tarttua heiltä tuleviin ideoihin ja kysymyksiin. Toiminnan lähtökohtana on lasten mielenkiinnon kohteet. Henkilöstö innostaa ja haastaa pohdinnoissa lapsia moninaisiin näkökulmiin. Henkilöstön tehtävänä on tuoda erilaisia ja uusia tarjousia lapsiryhmään ja oppimisympäristöön katsomusten osalta. (Lamminmäki-Vartia & Lahtinen 2024.)

Pedagoginen dokumentointi on keskeinen työmenetelmä katsomuskasvatuksessakin. Katsomuskasvatuksen pedagogisia dokumentteja voivat olla muun muassa valokuvat, videot, lasten tuotokset ja kasvattajien kirjaamat havainnot. Laadukkaiden pedagogisten dokumenttien avulla voidaan avata katsomuskasvatuksen luonnetta ja toimintatapoja. Huoltajien ymmärrys voi näiden kautta lisääntyä myös. (Lamminmäki-Vartia & Lahtinen 2024.)

Katsomuskasvatusta arvioidaan säännöllisesti ja monipuolisin menetelmin kuten muitakin oppimisen alueiden tavoitteiden toteutumisen kannalta. Kasvattajat pohtivat, onko katsomuskasvatus ollut näkyvä osa varhaiskasvatuksen arkea. On syytä pohtia myös, onko sen toteuttamiseen käytetyt menetelmät olleet riittävän monipuolisia. Arvioinnissa tulee huomioida etenkin lasten ja huoltajien osallisuuden toteutuminen, menetelmien toimivuus, opetuksen laatu kokonaisuutena ja kasvattajien osaamisen kasvattaminen katsomuskasvatukseen liittyen. Varhaiskasvatuksen järjestäjän vastuulle kuuluu katsomuskasvatuksen arviointi ja kehittäminen paikallisella tasolla. (Lamminmäki-Vartia & Lahtinen 2024.)

Gyekye ja Kantola (2021) ovat laatineet katsomuskasvatuksen arviointityövälineen, joka tukee päiväkodin johtajan pedagogisen johtamisen työtä sekä yhteistä keskustelua. Arviointiväline soveltuu työyhteisössä toimintakulttuurin arvioimiseen ja kehittämiseen kuten pedagogisiin kokouksiin, tiimipalavereihin, työiltoihin ja kehittämispäiviin. Arviointia tehdään liittyen siihen, miten katsomuskasvatus näyttäytyy osana lapsiryhmän toimintaa. Arvioinnissa on myös kysymyksiä siitä, miten katsomuskasvatus näyttäytyy osana työyhteisön tai tiimin yhteistä ammatillista orientaatiota. Arvioinnissa tunnistetaan omia katsomuskasvatukseen liittyviä valmiuksia. Työyhteisössä tai tiimissä on keskeistä keskustella arvioinnin tuloksista. Arvioinnin tarkoitus on tuottaa tietoa katsomuskasvatuksen toteutumisesta ja auttaa havaitsemaan ja tiedostamaan asioita, jotka jo toimivat. Arvioinnin tuottaman tiedon mukaan on tärkeä pohtia kehitettäviä alueita. (Gyekye & Kantola 2021.)

3.5 Katsomuskasvatus luonteva osa arkea

Päiväkotiarjessa näkyy arjen monikulttuuristuminen ja perheiden lisääntynyt monimuotoisuus. Katsomusten ja kulttuurien huomioiminen arjessa voisi olla yhtä luonnollista kuin se, että arkeen kuuluu perushoidon huomioiminen. Ruokailun, pukemisen ja ulkoilun käytänteitä pohditaan yhdessä. Yhtä lailla katsomuksien ja kulttuurien huomioimista voidaan pohtia yksittäisen lapsen kohdalla kuten myös lapsiryhmän ja työyhteisönkin osalta. Aumala (2017) tiivistää artikkelissaan, että

mielikuva katsomuskasvatuksesta mutkattomana tekemisenä tekee siitä osan tavallista toimintaa. (Aumala 2017, 81–82, 84.)

Kasvattajilta edellytetään ammatillisuutta ja herkkyyttä tunnistaa päivän aikana eri tilanteiden pedagogisia mahdollisuuksia katsomuskasvatuksen kannalta. Osa katsomuskasvatusta on arkiset keskustelut esimerkiksi toisten kunnioittamisesta, ruokavaliosta, pukeutumisesta tai syntymästä ja kuolemasta. Arjen keskustelut mahdollistavat tutustumisen erilaisiin maailmankuviin lapsilähtöisesti. Lapsen kannalta on merkityksellistä, että lapsi saa kokemuksen kuulluksi ja kohdatuksi tulemisesta. (Lamminmäki-Vartia & Lahtinen 2024.)

Varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa 2022 korostetaan leikin merkitystä. Leikki on lasten oppiselle merkityksellistä. Leikkiessään lapset samalla oppivat monia taitoja ja omaksuvat tietoa. Katsomuskasvatuksessa tulee käyttää monipuolisia työtapoja kuten muissakin oppimisen alueissa. Varhaiskasvatussuunnitelman perusteiden 2022 mukaan toiminnalliset sekä luovuutta ja osallisuutta edistävät työtavat ovat lapsille luontevia oppimisen tapoja kuten lasten omaehtoinen ja ohjattu leikki, tutkiminen, liikkuminen sekä taiteellinen kokeminen ja ilmaisu. Toiminnassa hyödynnetään myös digitaalisia välineitä, sovelluksia ja ympäristöjä. (Opetushallitus 2022, 22, 40.)

Varhaiskasvatuksen opettajat ovat merkittävässä asemassa katsomuskasvatukseen soveltuvia monipuolisia oppimisympäristöjä rakentaessaan. Moniuskontoisessa yhteiskunnassa on erittäin tärkeää, että varhaiskasvatuksen oppimisympäristöissä huomioidaan uskonnot ja katsomukset sekä annetaan niille tilaa ja näkyvyyttä. Suomessa on vasta viime vuosina kehitetty monikatsomuksellista perinnettä, jossa eri katsomukset ja uskonnot voivat olla samaan aikaan edustettuina esimerkiksi päiväkodin juhlissa, vuodenkierrossa ja fyysisessä oppimisympäristössä. Varhaiskasvatuksen järjestämät juhlat eivät voi olla vain valtakulttuurin juhlia. (Kallioniemi 2021, 27.)

3.6 Johtaminen katsomuskasvatuksessa

Varhaiskasvatussyksikön toimintakulttuurin uudelleentarkastelu ja pedagogisen toiminnan jatkuva kehittäminen haastaa sekä kasvattajia että yksikön johtajan ammatillisen osaamisen päivittämiseen. Varhaiskasvatussuunnitelman perusteiden mukainen toiminta tulee tehdä näkyväksi niin lapsiryhmissä kuin yhteistyössä lasten huoltajien kanssa myös katsomuksiin liittyvissä kysymyksissä. Ammatillisen osaamisen ylläpitäminen tulee ylettyä myös kuntien varhaiskasvatuksen hallinnossa työskenteleviin. (Lamminmäki-Vartia & Kuusisto 2017, 131.)

Jokaisen kasvattajan omalla ammatillisella asenteella ja osaamisella on merkitystä kehittämistoimintaan. On olennaista tiedostaa osaamisen haasteet ja pyrkiä aktiivisesti kehittymään ja kehittämään osaamista myös koskien katsomuksellista kompetenssia. Prosessissa tarvitaan kasvattajayhteisön yhteistä keskustelua sekä katsomuskasvatuksen tematiikan ammatillista tarkastelua sekä johtamisen rakenteissa että lapsiryhmien kasvattajatiimeissä. (Lamminmäki-Vartia & Kuusisto 2017, 156.)

Varhaiskasvatuksen johtamisen lähtökohtiin kuuluvat jokaisen lapsen hyvinvoinnin ja oppimisen edistäminen. Johtamiseen kuuluu kaikki ne toimenpiteet, joilla luodaan edellytyksen henkilöstön hyville työolosuhteille, ammatillisen osaamisen ja koulutuksen hyödyntämiselle ja kehittämiselle sekä pedagogiselle toiminnalle. Pedagogiikan johtamista on oltava, jotta toimintakulttuurin kehittäminen on mahdollista. (Opetushallitus 2022, 30.)

Lamminmäki-Vartia ja Lahtinen (2024) listaavat johtamiseen liittyen:

Katsomuskasvatus on osa varhaiskasvatuksen ja esiopetuksen johtamisen kokonaisuutta. Johtaja tarvitsee sensitiivistä ja katsomustietoista ammatillista osaamista, jotta hän pystyy johtamaan yhteisöään laadukkaan katsomuskasvatuksen toteuttamiseen. Johtaja on yhteisönsä arvo- ja asennevaikuttaja myös katsomuksiin ja katsomuskasvatukseen liittyvässä pedagogiikkaa kehittävässä työssä. (Lamminmäki-Vartia & Lahtinen 2024.)

4 TOTEUTUS

Hain eri tietokannoista katsomuskasvatukseen liittyvää aineistoa. Kirjastosta lainasin kirjallisuutta uskonto- ja katsomuskasvatukseen liittyen. Pyysin lainaksi myös lähivuosina ilmestyneet Pieni on Suurin -lehdet. Niistä keskityin lähinnä katsomuskasvatusteemaisiin numeroihin. Opetushallituksen katsomuskasvatusverkkosivustolle koottuihin tietoihin ja materiaalivinkkauksiin perehdyin erityisen tarkasti. Kasvua katsomuksesta -verkkosivuston antiin tutustuin myös ajan kanssa. Materiaaleja oli tarjolla niin runsaasti, että oli tehtävä valintaa, mitä otin materiaalikosteeseen mukaan.

Valitsin 25 eri materiaalivinkkausta. Näistä osa on laajoja verkkosivustoja, mutta osa materiaaleista kohdistuu yksittäiseen katsomuskasvatukseen liitettävään toiminnalliseen tekemiseen kuten urkumusiikkiin liittyvä verkko-oppimisympäristö ja materiaalit pyhiinvaellukselle. Digitaalisen materiaalin käyttö on nykypäivää, joten monet valitut materiaalit ovat vain verkkojulkaisuna saatavilla. Suosin digitaalisia materiaaleja myös saavutettavuuden näkökulmasta.

Yllätyin positiivisesti löytämästäni katsomuskasvatukseen liittyvästä materiaalin määrästä. Huomasin kuitenkin, että materiaalit olivat hyvinkin hajallaan eri tietolähteissä. Koin tarvetta koota yhteen laadukkaita materiaaleja, joiden avulla kasvattaja voi lähteä toteuttamaan ja kehittämään katsomuskasvatusta. En laittanut materiaaleja mihinkään tiettyyn järjestykseen, vaan materiaaleja voi käyttää, missä järjestyksessä ja vaiheessa tahansa oman työn tukena.

Olen työssäni käyttänyt monipuolisesti eri materiaaleja katsomuskasvatuksen tukena usean vuoden ajan. Aikaisemman työkokemukseni kautta etenkin evankelis-luterilaisen kirkon käyttöön suunnattu materiaali tuli tutuksi seurakunnan lastenohjaajan tehtävissä. Itselleni entuudestaan tutut ja hyväksi havaitut materiaalit pääsivät koontiin mukaan. Tutustuin myös minulle uusiin materiaaleihin ja annoin niille yhtä lailla mahdollisuuden tulla valituksi materiaalikoontiin. Valintaan vaikutti myös materiaalien selkeys ja helppous ottaa ne käyttöön lapsiryhmässä. Suosin myös niitä materiaaleja, joita pystyy hyödyntämään luonnossa. Toiminnassa tulee käyttää monipuolisesti eri

menetelmiä, jonka vuoksi valitsin materiaaleihin esimerkiksi musiikkia hyödyntävän Mitä kuuluu? -pedagogisen aineiston.

Tarjolla on melko uusiakin materiaaleja, jotka eivät tulleet valituksi koosteeseen. Kyseiset materiaalit eivät auenneet minulle riittävästi tai tuli tunne, että niitä on vaikea käyttää varhaiskasvatusikäisten lasten kanssa. Joku toinen kasvattaja voi pitää taas kyseisiä materiaaleja hyvinkin käyttökelpoisina ja itselle luontevina. Koin, että osassa materiaaleista on isossa roolissa kirjoitettu teksti. Harva varhaiskasvatusikäinen lapsi osaa lukea, joten kirjoitettu teksti on lähinnä aikuiselle. Suosin kuvallisia materiaaleja, jolloin kaikenikäiset lapset pystyvät lukemaan kuvia oman taitotason mukaan.

Pyrin valitsemaan materiaaleja niin, että tarjolla on mahdollisimman laajasti materiaaleja eri osa-alueisiin esimerkiksi suunnitteluun, toimintaan ja kehittämistyöhön. Esitellyistä materiaaleista tein selkeät taulukot, joihin laitoin klikattavat linkit kyseisiin materiaaleihin. Kokosin myös materiaaleista koostetun taulukon liitteeksi, johon listasin materiaalit QR-koodien kera.

Laadukas katsomuskasvatus vaatii varhaiskasvattajalta tietynlaista ammatillisuutta, joten yhteenvetona koostin posterin muotoon varhaiskasvattajan tarvitsemia niin sanottuja eväitä katsomuskasvatuksen toteuttamiseen. Liitteisiin laitoin saataville posterista tulostettavan version, jonka voi tulostaa oman muistin tueksi ja ajatuksia herättämään näkyvälle paikalle työpaikalla.

5 TULOKSET

5.1 Katsomuskasvatusta ohjaavia asiakirjoja

Varhaiskasvatuksen toimintaa ohjaavat asiakirjat ovat katsomuskasvatuksen suhteen oleellisia sekä sisältöjen että tavoitteiden osalta. Keskeisimpiä katsomuskasvatuksen ohjaavia asiakirjoja on taulukossa 1. Taulukosta löytyy linkki, josta on mahdollisuus päästä tutustumaan tarkemmin asiakirjan sisältöön. Taulukon alapuolella on jokaisen materiaalin sisältöä avattu sekä arvioitu, miksi materiaali on mukana materiaalipankissa.

TAULUKKO 1. Katsomuskasvatusta ohjaavia asiakirjoja.

Materiaali	Linkki
Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2022 -asiakirja	klikkaa tästä
Opetushallituksen ohje varhaiskasvatuksen katsomuskasvatuksen toteuttamisesta ja uskonnollisista tilaisuuksista varhaiskasvatuksessa	klikkaa tästä
Seurakunta varhaiskasvatuksen, koulun ja oppilaitoksen kumppanina -korimalli	klikkaa tästä

Varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa 2022 katsomuskasvatus mainitaan useassa kohdassa. Katsomuskasvatuksen tavoitteita kuvataan Minä ja meidän yhteisömmme -oppimisen alueessa. Suunnitelmassa sivulla 47 on avattu katsomuskasvatusta enemmän. (Opetushallitus 2022.) Perusteita on tärkeä lukea ja hahmottaa kokonaisuutena katsomuskasvatuksen kannalta, jolloin mahdollisuudet ja merkitys avautuvat osana varhaiskasvatuksen kokonaiskuvaa.

Opetushallitus on laatinut **varhaiskasvatuksen katsomuskasvatuksen toteuttaminen ja uskonnolliset tilaisuudet varhaiskasvatuksessa ohjeen**. Ohjeessa kuvataan, miten uskonnon ja omantunnon vapautta koskevat säännökset Suomen perustuslaissa, varhaiskasvatuslaissa ja muussa lainsäädännössä tulee ottaa huomioon katsomuskasvatusta toteutettaessa sekä mahdollisia uskonnollisia tilaisuuksia ja toimituksia sekä niille vaihtoehtoista toimintaa järjestettäessä. (Opetushallitus 2018.) Kaikkien kasvattajien tulee

tutustua tähän keskeiseen ohjeeseen, koska siinä kerrotaan niin selkeät raamit toiminnalle ja yhteistyölle huoltajien ja esimerkiksi seurakunnan kanssa.

Seurakunta on laatinut varhaiskasvatuksen, koulun ja oppilaitoksen kumppanina -korimallin. Mallissa kirkkohallitus linjaa korimallilla evankelis-luterilaisten seurakuntien yhteistyötä kasvatus- ja koulumaailmassa Opetushallituksen ohjeistuksen pohjalta. **Seurakunta varhaiskasvatuksen, koulun ja oppilaitoksen kumppanina -korimallin** avulla kerrotaan seurakunnan ja varhaiskasvatuksen välisestä yhteistyöstä ja periaatteista, joilla pyritään takaamaan uskonnonvapauden toteutuminen. Varhaiskasvatuksen näkökulmasta keskeisimmät korit ovat 1. ja 4. kori. (Kumppanuuden korit ja Vasu2022 n.d.) Korimallin avulla kasvattajan on helppo saada kokonaiskuvaa ja käytännönläheistä tukea sekä vinkkejä siitä, mitä kaikkia mahdollisuuksia on yhteistyöhön seurakunnan kanssa. Neljän korin malli tarjoaa niin sanotun yhteisen kielen ja rakenteen, jonka avulla yhteistyöstä voidaan keskustella ja sopia.

5.2 Katsomuskasvatukseen liittyviä verkkosivustoja

Taulukossa 2 on katsomuskasvatukseen liittyviä keskeisiä verkkosivustoja. Jo pelkästään näiltä kolmelta verkkosivustolta löytyy valtavasti tietoa ja toimintaideoita katsomuskasvatuksen toteuttamiseen.

TAULUKKO 2. Katsomuskasvatukseen liittyviä verkkosivustoja.

Materiaali	Linkki
Opetushallituksen kokoama katsomuskasvatuksen materiaalisivusto	klikkaa tästä
Kasvua katsomuksesta -verkkosivusto	klikkaa tästä
Dialogikasvatus-verkkosivusto	klikkaa tästä

Opetushallituksen verkkosivustolta löytyy tietoa ja käytännön vinkkejä katsomuskasvatuksen toteuttamiseen. Verkkosivustolle on koottu erittäin laaja kokonaisuus erilaisia materiaaleja, vinkkejä ja linkkejä varhaiskasvatuksen

katsomuskasvatuksen pedagogiseen kehittämiseen ja toteuttamiseen, henkilöstön katsomustietoisuuden lisäämiseen ja yhteistyöhön huoltajien kanssa. Tiedot ja vinkit on jaettu neljään osa-alueeseen, joita ovat:

- Perusteltua katsomuskasvatusta – Miksi?
- Suunnitelmallista katsomuskasvatusta – Miten?
- Katsomuskasvatuksen yhteistyö - Keiden kanssa?
- Materiaaleja katsomuskasvatukseen. (Opetushallitus 2024.)

Kasvua katsomuksesta -verkkosivustolle on koottu tietoa ja materiaaleja katsomuskasvatuksen pedagogiseen kehittämistyöhön. Etusivulla on myös linkki Kasvua katsomuksesta -blogiin. Kasvua katsomuksesta Instagram ja Facebook -tileillä julkaistaan katsomuskasvatukseen liittyviä ideoita ja ajankohtaisia nostoja. Verkkosivustolle on koottu laajasti monipuolisia toimintavinkkauksia ja materiaaleja. Etusivun alaosassa on linkki Step-opintokeskuksen verkkosivulle, jossa kerrotaan katsomuskasvatukseen liittyvästä ajankohtaisesta koulutustarjonnasta. (Evankelis-luterilainen kirkko n.d.)

Dialogikasvatus-verkkosivustolla on materiaalia ja ajankohtaista tietoa kulttuuri- ja katsomustietoisien kasvatuksen tueksi. Materiaaleista löytyy materiaalihakutoiminto. Haun vierestä löytyy suodatustoiminto, josta voi valita esimerkiksi varhaiskasvatukseen suunnatut materiaalit. Dialogikasvatuksen etusivulta pääsee myös Dialogitaitajat -sivustolle, jossa on paljon materiaalia tarjolla sekä kasvattajille että tuki- ja taustamateriaalia kodeille. (Dialogikasvatus 2024.) Sivustot ovat rakennettu selkeiksi, visuaalisiksi ja informatiivisiksi.

5.3 Materiaaleja katsomuskasvatukseen

Katsomuskasvatukseen liittyviä materiaaleja julkaistaan jatkuvasti lisää, mutta julkaisutahot voivat olla hyvinkin erillisiä toisistaan. Ajan tasalla pysyminen vaatii jatkuvaa seuraamista uusien materiaalien suhteen. Laaja tarjonta mahdollistaa sen, että kasvattaja voi valita sellaisia materiaaleja, joiden aiheet ovat ajankohtaisia lapsiryhmässä. Materiaalien tulee olla myös sellaisia, joita kasvattajan on luontevaa ja tarkoituksenmukaista käyttää oman työn tukena. Erilaisia menetelmiä tulee käyttää monipuolisesti, joten taulukossa 3 on muun

muassa taidelähtöisiä, kuvallisia ja digitaalista mediaa hyödyntäviä toimintaideoita. Osa materiaaleista on tarkoitettu tueksi oman ammatillisuuden tukemiseen ja kehittämiseen. Monikatsomukselliset oppimisen tilat varhaiskasvatuksessa -hankkeessa on tuotettu merkittävää, laadukasta ja monipuolista materiaalia katsomuskasvatukseen tueksi.

TAULUKKO 3. Materiaaleja katsomuskasvatukseen.

Materiaali	Linkki
Katsomuskasvattajan roolit -materiaalin käyttöön ohjeistusta ja kysymyksiä työskentelyyn roolikorteilla	klikkaa tästä
Katsomuskasvattajan rooleihin liittyvät tulostettavat roolikortit	klikkaa tästä
Pieni on Suurin -varhaiskasvattajan lehti	klikkaa tästä
Lastenkirkko-verkkosivusto	klikkaa tästä
Urkumusiikki.fi-verkko-oppimisympäristö	klikkaa tästä
"Mitä kuuluu?" Katsomusdialogikasvatusta musiikin avulla - pedagoginen aineisto	klikkaa tästä
Kodin eri katsomukset -esite	klikkaa tästä
Katso-materiaali	klikkaa tästä
Pyhiinvaellus on hiljaisuuden löytöretki -materiaali	klikkaa tästä
Eläinkortit pyhiinvaellukseen	klikkaa tästä
Eläinsatuja pyhiinvaellukseen	klikkaa tästä
Tutkimusmatkoja katsomusten maailmaan: Materiaalia varhaiskasvatukseen katsomuskasvatukseen	klikkaa tästä
Kurkistuksia katsomuskasvatukseen toteuttamiseen -tallenteet	klikkaa tästä
Kieli-, kulttuuri- ja katsomustietoinen näkökulma varhaiskasvatukseen ammatillisiin keskusteluihin -materiaalikonaisuus	klikkaa tästä

Katsomuskasvattajan roolit -materiaali on työväline kasvattajalle omien roolien tarkasteluun sekä myös työyhteisön yhteiseen työhön.

Katsomuskasvattajan roolit on kirjoitettu lapsen silmin. (Katsomuskasvattajan roolit n.d.) Materiaali poikkeaa positiivisesti erilaisuudellaan. Visuaalisesti mukavannäköinen ja kivasti sanoitettu materiaali on avuksi oman ammatillisuuden työstämiseen. Roolikortit kutsuvat yhteiseen leikkiin.

Pieni on Suurin -varhaiskasvattajan lehti tukee erityisesti evankelis-luterilaisissa seurakunnissa toteutettavaa laaja-alaista varhaiskasvatusta monipuolisesti ja kattavasti. Lasten ja nuorten keskuksen julkaiseman lehden kohderyhmään kuuluvat myös varhaiskasvatuksen ammattilaiset sekä alan opiskelijat. Pieni on Suurin ilmestyy 6 kertaa vuodessa. Osa lehtien sisällöistä kohdistuvat katsomuskasvatukseen. Verkkosivustolta on luettavissa katsomuskasvatukseen liittyviä artikkeleita, jotka on julkaistu myös painetussa lehdessä. (Pieni on Suurin n.d.) Säännöllisesti ilmestyvä lehti tarjoaa ajankohtaista ja laadukasta tietoa. Pieni on Suurin -lehden tilaus päiväkodille yhteiskäyttöön kasvattajille voisi olla konkreettinen teko yhdeksi katsomuskasvatuksen kehittämistoimeksi.

Lastenkirkko on leikin ja ihmettelyn paikka. Verkkosivustolta löytyy suuri valikoima tehtäviä, pelejä ja videoita, joissa yhdistyvät lasten kiinnostuksen kohteet ja kristillisen uskon aarteet. Lastenkirkko on suunnattu erityisesti 3–8-vuotiaille. Evankelis-luterilaisen uskonnon osalta varhaiskasvattajat voivat ottaa Lasten kirkon sisällöstä lapsia kiinnostavia asioita ja tutustua niihin lasten kanssa yhdessä. (Lastenkirkko 2024.) Lastenkirkon tarjoamia materiaaleja käytettäessä lapsi oppii ja pääsee hyödyntämään muun muassa digitaitoja.

Urkumusiikki.fi on verkko-oppimisympäristö, jossa on tarjolla helppo ja kiva tapa tutustua urkuihin ja urkumusiikkiin. Opetusvideoita katsomalla tutustuu urkujen maailmaan ja tietovisojen avulla voi testata miten hyvin jo tuntee urut. Kun vastaa oikein kysymyksiin, niin sitten saa palkinnoksi hauskoja erikoispillejä. Lopuksi on mahdollista rakentaa omat urut. Verkkosivustolla on urkusoitonäytevideoita. (Urkumusiikki.fi 2024.) Omia urkuja rakentaessa lapsi harjoittelee myös digitaitoja. Urkuihin tutustuminen voi olla myös osa musiikkikasvatusta. Monen seurakunnan virtuaalikirkkoesittelyissä näkyy urkuja, joten urkujen kokoja voisi esimerkiksi vertailla. Lähikirkkoon voisi tehdä tutustumiskäynnin urkujen äärelle.

Urut ovat vain yksi esimerkki siitä, että laajempia kokonaisuuksia pystyy kehittämään eri oppimisen alueita yhdistäen katsomuskasvatukseenkin liittyen.

Dialogikasvatus-verkkosivuston materiaaleista löytyy muun muassa **“Mitä kuuluu?” pedagoginen aineisto**, jonka teemana on katsomusdialogin edistäminen musiikin keinoin. Musiikillista osaamista ei vaadita, vaan materiaalissa käytetään musiikkia apuna. Harjoituksia, ääniä ja keskusteluohjeita voi käyttää soveltaen varhaiskasvatusikäistenkin lasten kanssa. (Mitä kuuluu? Katsomusdialogikasvatusta musiikin avulla n.d.) Katsomuskasvatuksessa on tärkeä käyttää eri aisteja hyödyksi. Musiikki tarjoaa oivan tavan käsitellä myös katsomuksia.

Dialogikasvatus-verkkosivuston materiaaleista löytyy myös **Kodin eri katsomukset -esite**, joka on koottu tueksi perheille, joissa vanhemmat edustavat eri katsomuksia. Esitteessä on tarpeellista tietoa ja näkökulmia myös kasvattajalle, jos esimerkiksi lapsiryhmässä on kahden katsomuksen koteja. (Kodin eri katsomukset n.d.) Esitteessä on muun muassa selkeästi koottuna vanhemmille muistilistan muotoon pohdittavia asioita ja tärkeitä huomioita. Tämä esite on oivallinen yhteisen keskustelun tueksi.

Katso-materiaali tarjoaa kuvatukea katsomuskasvatuskeskusteluihin ja -tilanteisiin, joita varhaiskasvattajat yhdessä lasten ja huoltajien kanssa käyvät. Materiaali on tarkoitettu konkreettiseksi työkaluksi dialogin avaamiseen niin arjen kohtaamisiin kuin suunniteltuihin pedagogisiin tilanteisiin. (Katso-katsomuskasvatus n.d.) Tämän materiaalin käyttö tukee myös monilukutaito-osaamista. Erilaisten symbolien ja kuvien tarkastelu antaa paljon mahdollisuuksia toimintaan. Vain mielikuvitus on rajana näiden kuvien käytössä. Sivustolla on laajasti esitelty erilaisia tehtävänkkeitä huomioiden lasten eri ikäryhmät.

Pyhiinvaellusmateriaaliin koottujen eri tehtävien avulla voi toteuttaa hiljaisuuden polun. Tarkoituksena on kannustaa lapsia ja aikuisia yhdessä ihmettelemään luontoa ja lähestymään uteliaasti pyhää. (Pyhiinvaellus on hiljaisuuden löytöretki n.d.) Pyhiinvaellusmateriaali on suunniteltu luonnossa käytettäväksi, mutta se on toteutettavissa myös sisätiloissa. Tämä materiaali pääsi mukaan juuri sen takia, että luontoa hyödynnettäisiin myös

katsomuskasvatuksessa. Luonnon hyvinvointivaikutuksista hyötyy samalla sekä kasvattaja että lapsi.

Eläinkorttimateriaalin avulla voi rakentaa pyhiinvaelluksen ajasta ja paikasta riippumatta. Materiaaliin kuuluu seitsemän eri eläinkorttia, joissa on eläimen kuvan lisäksi pieniä tehtäviä ja loruja. (Pyhiinvaelluskortit n.d.)

Eläinsatuja pyhiinvaellukseen -materiaalia voi käyttää omana työstönäkin, mutta sadut liittyvät edellä mainittuun eläinkorttimateriaaliin. Jokaiseen eläimeen liittyy oma satu. (Pyhiinvaelluskortit n.d.) Tämä materiaali soveltuu hyvin pienillekin lapsille. Pyhiinvaellusmateriaalit valikoituivat materiaaleiksi, koska esimerkiksi näiden eläinkorttien ja eläinsatujen avulla lasta voi muun muassa rohkaista pohdiskeluun, yhteisiin keskusteluihin ja itsensä kuunteluun.

Vuonna 2022 on tehty laaja kehittämispainotteinen opinnäytetyö yhteistyössä Monikatsomukselliset oppimisen tilat varhaiskasvatuksessa -yliopistohankkeen kanssa. Työn tarkoituksena oli kehittää varhaiskasvatuksen katsomuskasvatuksen pedagogista toimintaa laatimalla monikatsomuksellinen materiaali. Materiaalin tarkoitus oli mallintaa, miten vasun mukaista katsomuskasvatusta voitaisiin käytännössä toteuttaa. Opinnäytetyön tuotoksena toimitettiin monikatsomuksellinen katsomuskasvatusmateriaali **Tutkimusmatkoja katsomusten maailmaan -Materiaalia varhaiskasvatuksen katsomuskasvatukseen**. Materiaali koostuu kahdeksasta katsomuksellisesta teema-, ilmiö- ja juhlakokonaisuudesta ja 31 työskentelysuunnitelmasta. (Hytti 2022.) Tutkimusmatkoja katsomusten maailmaan -materiaali löytyy Avointen oppimateriaalien kirjastosta (Hytti, Lamminmäki-Vartia & Poulter 2021).

Monikatsomukselliset oppimisen tilat varhaiskasvatuksessa -hankkeessa on tuotettu **Kurkistuksia katsomuskasvatuksen toteuttamiseen -tallenteita**, joissa kuusi varhaiskasvatuksen ammattilaista kertoo käytännön läheisesti innostuksestaan katsomuskasvatuksen pedagogiikan kehittämiseen, suunnitelmia ja toteuttamaansa työskentelyä lapsiryhmässä. Työskentelyissä on hyödynnetty ajatusta virtuaalivierailusta pyhään tilaan, Tutki tilaa, Lattiakuvat ja Lue Kuvaa -menetelmiä. (Lamminmäki-Vartia 2021.)

Gyekye ja Lamminmäki-Vartia ovat koonneet **Kieli-, kulttuuri- ja katsomustietoinen näkökulma varhaiskasvatuksen ammatillisiin keskusteluihin -materiaalikonaisuuden**, jossa käytännön vinkeillä tuetaan henkilöstöä kielellisen, kulttuurisen ja katsomuksellisen moninaisuuden huomioimisessa niin vasujen laadinnassa kuin kasvatusyhteistyössä huoltajien kanssa. Materiaalissa on myös varhaiskasvatuksen johtajille näkökulmia pedagogiseen johtamiseen. (Gyekye & Lamminmäki-Vartia 2022.)

5.4 Suunnitteluun, arviointiin ja kehittämiseen materiaaleja

Katsomuskasvatuksen suunnitteluun, arviointiin ja kehittämiseen on tarjolla monipuolisia materiaaleja kasvattajien työn tueksi. Erilaisia juhlia on niin paljon, että jokaisena toimintavuotena voi tutustua ainakin muutamaankin lapsille vieraampaan juhlaan perinteisten ja tutumpien juhlien lisäksi. Taulukossa 4 on hyväksi havaittuja materiaaleja työvälineiksi.

TAULUKKO 4. Suunnitteluun, arviointiin ja kehittämiseen materiaaleja.

Materiaali	Linkki
Kulttuurin vuosikello -verkkosivusto	klikkaa tästä
Juhlakalenteri-verkkosivusto	klikkaa tästä
Katsomuskasvatuksen arviointityöväline	klikkaa tästä
Arviointikysymyksiä varhaiskasvatuksen järjestäjälle	klikkaa tästä
Arviointikysymyksiä kasvattajalle	klikkaa tästä

Kulttuurin vuosikello -verkkosivustolle on koottu materiaaleja ja vinkkejä kasvattajille kulttuurisen kestävyuden saavuttamiseksi. Palveluun on koottu eri toimijoiden materiaaleja lukuisista kielellisistä, katsomuksellisista ja kulttuurisista teemoista. Verkkosivustolta löytyy työkalu, jonka avulla voi suunnitella omia tarpeita vastaavan vuosikellon. (Kulttuurin vuosikello n.d.) Varhaiskasvatuksessa käytetään yleisesti erilaisia vuosikelloja suunnittelun apuna, joten vuosikelloa kannattaa hyödyntää myös katsomuskasvatuksessa.

Juhlakalenteri-verkkosivustolla on näkyvillä laaja kirjo erilaisia kansallisia, kulttuurisia ja uskonnollisia juhlapäiviä. Juhlapäivien sisältöjä myös esitellään verkkosivustolla. Erilaiset kalenterit ovat hyviä työvälineitä suunnittelun apuna. Joihinkin kalentereihin on merkattu muitakin kuin Suomessa perinteisesti vietettäviä juhlia ja tapahtumia. (Juhlakalenteri n.d.) Verkkosivustolta näkee kalenterikuukausittain selkeästi eri uskontokuntien juhlia ja tärkeitä päiviä väreittäin koodattuina. Sivustolta saa myös tietoja kyseisiin päiviin liittyen. Juhlakalenteria kannattaa käyttää hyödyksi esimerkiksi katsomuskasvatuksen vuosikelloa tehdessä.

Katsomuskasvatuksen arviointityöväline on hyvä apu katsomuskasvatukseen liittyvään toimintakulttuurin arvioimiseen ja kehittämiseen. Arviointityöväline on suunnattu päiväkodin johtajan pedagogisen johtamisen työn sekä yhteisen keskustelun tueksi. (Gyekye & Kantola 2021.)

Opetushallituksen katsomuskasvatuksen verkkosivulla on saatavilla linkit katsomuskasvatuksen arviointiin liittyviin tukimateriaaleihin. Arvioinnin tueksi on koottu **kysymyksiä varhaiskasvatuksen järjestäjälle** sekä omat **arviointikysymykset kasvattajille**. (Lamminmäki-Vartia & Lahtinen 2024.)

5.5 Kirjallisuutta katsomuskasvatukseen

Katsomuskasvatukseen liittyvää kirjallisuutta on tarjolla jonkin verran. Kasvattajan on tärkeä pystyä soveltamaan materiaaleja lapsiryhmälle sopivaksi. Uskontokasvatukseen suunnattua laadukasta kirjallisuutta kannattaa käyttää hyödyksi myös kuten Satu Reinikaisen Ihme jouluihin, Ihme pääsiäisiin ja Ihme elämä -kirjoja, joissa on paljon katsomuskasvatukseenkin sopivaa materiaalia käsittäen koko kirkkovuoden. Atte ja Anna -kirjasarjan kirjoja kannattaa myös hyödyntää lapsiryhmässä esimerkiksi, kun herää kysymyksiä kasteeseen tai kuolemaan liittyen. Suomessa on edelleen evankelis-luterilaiseen kirkkoon kuuluvia lapsia varhaiskasvatusryhmissä, joten materiaalit muun muassa kirkkovuoden juhliin ja Raamatun kertomuksiin ovat tarpeen. Kirkkomuskari -kirjasarjan kolmessa kirjassa on paljon laadukasta ja monipuolista materiaalia

muskarityyppiseen toimintaan sisältäen muun muassa leikkejä, loruja ja lauluja. Kirkkomuskarilaulut on julkaistu myös YouTubessa.

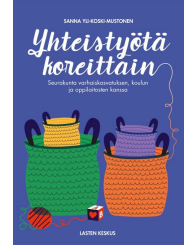

Kirjoja varhaiskasvatusikäisten katsomuskasvatukseen -kirjalistan on koontanut Vantaan kaupunginkirjaston erikoiskirjastonhoitaja Marjut Lahtela yhteistyössä Vantaan evankelisluterilaisen seurakuntayhtymän kasvatusasiansihteeri Iris Sotamaan kanssa. Listassa on ensin kasvattajille suunnattua ammattikirjallisuutta ja kirkollisiin juhliin ja tapoihin liittyviä kirjoja. Kattavassa kirjalistassa myös lapsille suunnattuja kirjoja liittyen evankelisluterilaisuuteen, katolisuuteen, ortodoksisuuteen ja muihin kristillisiin kirkkoihin ja seurakuntiin, buddhalaisuuteen, hindulaisuuteen ja islamin uskontoon. (Kirjoja varhaiskasvatusikäisten katsomuskasvatukseen n.d.)

Katsomuskasvatukseen liittyviä AMK-opinnäytetöitä on tehty joitakin lähivuosina. Theseus-palvelusta löytyy hakusanalla katsomuskasvatus useita kehittämispainotteisia opinnäytetöitä, joista on mahdollisuus saada käytännönläheistä materiaalia oman työn tueksi. Esimerkiksi oppaissa kerrotaan lyhyesti Suomessa esiintyvistä pääuskonnoista sekä tarjolla on muun muassa menetelmiä ja ideoita toimintatuokioihin ja linkkejä hyödyllisiin lähteisiin.

Finna.fi-hakupalvelusta hakusanalla katsomuskasvatus löytyy AMK-opinnäytetöiden lisäksi useita kandidaatintöitä ja Pro gradu -tutkielmia varhaiskasvatuksen katsomuskasvatukseen liittyen. Hakutuloksista löytyy myös laadukkaita artikkeleja katsomuskasvatusaiheesta.

Taulukossa 5 on hyviksi ja tarpeellisiksi koettuja kirjoja katsomuskasvatuksessa käytettäväksi. Ammattikirjallisuutta on tärkeä ottaa haltuun työn pohjaksi ja tueksi. Espoossa koottuun laajaan ja monipuoliseen kirjalistaan on taulukossa linkki. Kirjojen kansikuvat ovat näkyvillä taulukossa myös. Taulukoista 1–5 kootut verkkosivustot löytyvät QR-koodeista liitteessä 1. Taulukko 5 löytyy tulostettavassa muodossa liitteenä 2. Liitteenä olevat taulukot on helppo tulostaa ja niistä saa poimittua kätevästi materiaalinkkejä ja kirjallisuusvinkkejä omaan työhöön.

TAULUKKO 5. Kirjallisuutta katsomuskasvatukseen.

Kirjallisuutta	Llnkki/kansikuva
Kirjalista varhaiskasvatusikäisten katsomuskasvatukseen	Klikkaa tästä
Lapsenkokoinen katsomuskasvatus. Toimittaneet Poulter Saila, Ubani Martin, Laine Marja, Kallioniemi Arto. 2021. Kirjan artikkeleissa pohditaan sitä, miten varhaiskasvatuksessa tulisi huomioida erilaiset katsomukset lapsen näkökulmasta. Teoksen käytännönläheiset artikkelit pohjautuvat vuonna 2020 pidetyn katsomuskasvatussymposiumin esityksiin.	
Varhaiskasvatus katsomusten keskellä. Toimittaneet Haapsalo Tiina, Petäjä Heljä, Vuorelma-Glad Päivi, Sandén Mirva, Pulkkinen Hanna, Tahvanainen Ilkka. 2017. Kirjan artikkeleissa tarjotaan useita näkökulmia lapsen kokonaisvaltaisen kasvun edistämiseen ja kasvattajan ammatillisen identiteetin ja osaamisen vahvistamiseen.	
Yhteistyötä koreittain: seurakunta varhaiskasvatuksen, koulun ja oppilaitosten kanssa. Sanna Yli-Koski-Mustonen. 2019. Kirjassa esitellään neljä kumppanuuden koria ja kerrotaan Suomessa käytössä olevia ideoita yhteistyöhön liittyen. Kirjassa on toimintavinkkejä ja tietoa myös yhteistyösopimuksista sekä suunnittelun ja arvioinnin käytänteistä.	
Adventista Ramadaniin. Uskonnolliset juhlat Suomessa. Tuija Pyhäranta, Raudaskoski Joona, Seppälä Olli. 2016. Kirjassa esitellään uskontojen keskeisiä juhlapäiviä ja niiden viettoa. Kirja toimii käsikirjana ja oppaana kulttuurien moninaisuuteen.	
Atte ja Anna: meidän ja muiden uskonnot. Tytti Issakainen. 2010. Kirjassa esitellään erilaisten uskontojen maailmaa lapsentajuisesti ja yhteisymmärrystä lisäten. Kirjaan on koottu tieto-osuuksia maailmanuskontoihin liittyen.	
Lattiakuvat katsomuskasvatuksessa ja opetuksessa. Aitlahti Kaisa, Keränen-Pantsu Raili, Mäkinen Aulikki, Reina Riikka. 2017. Lattiakuvissa on 18 kertomusta, jotka keskittyvät elämäntaitoon ja etiikkaan sekä vuoden juhliin. Raamatunkertomusten lisäksi mukana myös islamin ja buddhalaisuuden liittyvät kertomukset. Lattiakuvat on pedagoginen menetelmä, jossa hyödynnetään kaikkia aisteja, liikettä, musiikkia, visuaalista ilmaisua ja kerrontaa.	

5.6 Varhaiskasvattajan reppuun eväitä katsomuskasvatusmatkalle

Varhaiskasvattajan ei tarvitse, eikä kannata lähteä katsomuskasvatusmatkalle ilman eväitä. Kuviossa 1 on koonti siitä, mitä kaikkea mukaan tarvitaan ja mistä eväistä on hyötyä. Kaikkea ei tarvitse ottaa mukaan kerralla. Sopiva määrä on sen verran, mitä jaksaa kantaa sillä hetkellä. Posterit löytyy tulostettavassa muodossa liitteessä 3.

KUVIO 1. Varhaiskasvattajan reppuun eväitä katsomuskasvatusmatkalle.

6 JOHTOPÄÄTÖKSET

Laadukkaaseen katsomuskasvatukseen tarvitaan samoja elementtejä, joita laadukas varhaiskasvatus pitää sisällään. Suunnitelmallisuuden ja tavoitteellisuuden tulee näkyä myös katsomuskasvatuksessa. Katsomuskasvatuksessa yhteistyön rooli on keskeisessä asemassa. Poulter (2019, 19) tiivistää, että laadukas katsomuskasvatus ohjaa tasapuolisesta näkökulmasta tutustumaan moniaistisesti, toiminnallisesti ja elämyksellisesti uskontoilmiöön.

Käsitteellisten muutosten myötä päivähoiton uskontokasvatuksesta ja uskonnollis-katsomuksellisesta orientaatiosta on siirrytty varhaiskasvatuksen katsomuskasvatukseen (Lamminmäki-Vartia & Kuusisto 2017, 131). Käsitteet ovat edelleen monella kasvattajalla hakusessa ja menevät sekaisin, vaikka muutoksista on jo vuosia. Katsomuskasvatus tuli uutena käsitteenä Varhaiskasvatussuunnitelman perusteisiin vuonna 2016. Kahdeksassa vuodessa on tapahtunut melko vähän kehittämistyötä katsomuskasvatuksen parissa, kun aihe on edelleen melko huonosti tunnettu kasvattajien keskuudessa. Aihe on kuitenkin ajankohtainen ja se saa huomiota mediassakin säännöllisesti.

Monipuolisia ja erilaisia menetelmiä tarvitaan, joten halusin koota hyvin erityyppisiä materiaaleja. Materiaalien avulla on mahdollisuus työstää jotakin tiettyä aihetta tuokion verran tai jostain voi syntyä pidempiaikainen projektikin. Katsomuskasvatuksessa tulee hyödyntää kokopäiväpedagogiikka-ajatusta, jolloin katsomuskasvatus voi olla luonteva ja mutkaton osa arkea. Mutkattomuus ei kuitenkaan vähennä pedagogiikan ja osallisuuden painoarvoa. Katsomuskasvatukseen voi kuulua suunniteltuja tuokioita, mutta kasvattajan on pystyttävä vastaamaan lapsen tarpeisiin ja kysymyksiin katsomuksien osalta myös arkisissa tilanteissa kuten pukemistilanteessa tai ruokaillessa.

Valitsemani materiaalit soveltuvat niin sisätiloihin kuin ulkona käytettäviksi. Monestikaan ei tarvitse eikä kannata tulostaa ja laminoida materiaaleja, ellei suunnitelmana ole käyttää niitä useampia kertoja tai tehdä materiaalia koko päiväkodin yhteiseen käyttöön. Esimerkiksi tabletilta on kätevä näyttää lapsille erilaisia

symboleja tai kuvia, joita kyseisessä toiminnassa tarvitaan. Kirjojen hyödyntäminen on myös kestäväää elämäntapaa tukevaa toimintaa. Kirjastosta kannattaa lainata käsiteltävään aiheeseen sopivia kirjoja. Kirjoja on helppo ottaa mukaan esimerkiksi metsään. Luontoa kannattaakin hyödyntää myös katsomuskasvatuksessa. Usein lapset pystyvät rauhoittumaan ja pysähtymään metsässä eri lailla kuin sisätiloissa. Aistit myös herkistyvät luonnossa. Aina ei kuitenkaan tarvita materiaaleja tai edes puhetta, vaan lapsen kohtaaminen ja turvallinen läsnäolo riittää.

Varhaiskasvattajat tarvitsevat tietoa, rohkeutta ja paneutumista. Oleellista on selvittää, tietääkö kasvattaja, mitä katsomuskasvatuksella tarkoitetaan. Jos tietämys on vähäistä, niin onko kasvattajalla osaamista hakea tietoa itsenäisesti ja onko siihen resursseja. Havaintojeni mukaan lähivuosina koulutuspäivien tarjonnassa ovat korostuneet muun muassa tunne- ja vuorovaikutustaidot sekä digitaitoihin liittyvät koulutukset. Olisi hieno huomata, jos joku kunta tarjoaisikin kaikille varhaiskasvattajille koulutusta katsomuskasvatukseen liittyen.

Katsomusten välisen dialogin kehittämiseen tarvitaan tietoa ja ennen kaikkea yhteistä puhetta kasvattajien kesken. Asenteella on myös ratkaiseva merkitys. Aumalan (2017) mukaan katsomuskasvatusta on toteuttanut perinteisesti se, joka kokee kiinnostusta asiaan. Jos kiinnostuneita ei ole ollut tai johtaja ei ole kokenut katsomuskasvatusta merkittäväksi, niin katsomuskasvatus on toteutunut ryhmän kasvattajien tavalla tai saattanut jäädä kokonaan toteuttamatta. (Aumala 2017, 75.)

Katsomuskasvatus kuuluu kaikille kasvattajille koulutuspohjasta riippumatta. Varhaiskasvatuksen sosionomin työnkuva hakee vielä muotoaan monessa kunnassa. Sosionomin työnkuvaan luontevasti sopisi katsomuskasvatuksen kehittämistyö päiväkotiyksikössä, koska koulutus antaa hyvän pohjan etenkin ammatilliseen dialogiin ja moninaisuuden ymmärtämiseen. Sosionomi on monesti avainasemassa perheiden kanssa tehtävässä yhteistyössä. Kasvatusyhteistyössä perheiden näkemykset ja toiveet tulee ottaa huomioon katsomuksellisiin asioihin liittyen. Varhaiskasvatuksen aloituskeskustelussa jo kannattaa ottaa puheeksi katsomuksen huomioiminen. Lapsen varhaiskasvatussuunnitelmaan tulee kirjata

yhdessä sovitut asiat kohtaan, johon kirjataan kieleen ja kulttuuriin liittyviä tärkeitä näkökulmia.

Suomessa on yksityisiä kristillisiä päiväkoteja, joissa kristilliset arvot ovat toiminnan kulmakiviä. Näissä päiväkodeissa toimintakulttuuriin voi kuulua esimerkiksi ruokarukous, virsien ja hengellisten laulujen laulaminen sekä kirkollisten juhlapyhien vietto. Toinen ääripää on se, että joissakin suomalaisissa varhaiskasvatusyksiköissä ei uskalleta puhua ääneen katsomuksiin ja uskontoon liittyvistä asioista lainkaan, että ei vahingossakaan loukata ketään tai toimita niin sanotusti väärin. Puuttuu uskallus puhua. Tietämättömyys ja epävarmuus eivät voi olla este katsomuskasvatuksen toteuttamiselle. Jokaisen lapsen oikeus on saada katsomuskasvatusta. On tärkeä kuitenkin muistaa, että yhteiskunnan varhaiskasvatus on uskonnollisesti, katsomuksellisesti ja puoluepoliittisesti sitouttamaton. Varhaiskasvattajan kanssa yhteiselle katsomuskasvatusmatkalle ovat kaikki tervetulleita.

7 POHDINTA

7.1 Opinnäytetyön prosessi ja jatkotutkimusaiheita

Toiminnallisen opinnäytetyöni lähtökohta nousi työelämästä. Varhaiskasvattajat tarvitsevat konkreettisesti lisää tietoja katsomuskasvatukseen liittyen. Haluan omalta osaltani innostaa ja rohkaista kaikkia varhaiskasvattajia toteuttamaan laadukasta katsomuskasvatusta. Selvitin erilaisia yhteistyömahdollisuuksia, mutta lopulta päädyin tekemään työn ilman yhteistyötahoa. Mielestäni yhteiselle katsomuskasvatusmatkalle lähteminen eväiden kera lapsen kanssa on ajankohtainen, houkutteleva ja innostava mielikuva.

Opinnäytetyön prosessiin kuului useita eri vaiheita. Ideoinnin jälkeen tein tarkempaa suunnitelmaa työhön liittyen. Esitin suunnitelmani seminaarissa muille opiskelijoille. Esityksen jälkeen jatkoin tiedonhakua ja aineiston keruuta. Tutkimustavoitetta ja -tutkimuskysymyksiä oli tarpeen tarkentaa. Opinnäytetyön rakenteen ja sisällön hahmottaminen olivat tärkeitä vaiheita. Oli oleellista päättää, mikä tieto sijoittuu mihinkin. Samalla hahmotin, mistä oli tarve vielä ottaa lisää selvää. Teoriaosuuden kirjoittaminen oli työläin vaihe, kun eri lähteistä kokosin tietoja kokonaisuuksiksi. Tekstiviitteet ja lähdemerkinnät eivät olleet yksiselitteisiä etenkin verkkosivujen ja -julkaisujen osalta, joten niiden selvittelyyn kului paljon aikaa.

Teoriatyöstön rinnalla tein jo osittain tuotoksen suunnittelua ja koontia. Kehittämistyön lopputuloksena syntyi koonti katsomuskasvatukseen liittyvistä materiaaleista ja posterit yhteenvedona varhaiskasvattajan ammatillisuudesta katsomuskasvatuksessa. Koontien lisäksi opinnäytetyössäni avasin keskeisiä käsitteitä sekä arvioin koottuja materiaaleja.

Pyysin neljältä varhaiskasvattajalta palautetta ja kehittämisajatuksia tekemästani materiaaliakoosteesta. Valitsin entuudestaan tuntemistani henkilöistä eri ammattiryhmien edustajia, jotta sain näkökulmia päiväkodin johtajalta, varhaiskasvatuksen opettajalta ja lastenhoitajilta. Kaikki kasvattajat työskentelevät eri yksiköissä. Testiryhmällä oli mahdollisuus tutustua opinnäytetyöhön liittyvään materiaaliin itsenäisesti ja oman aikataulun mukaan neljän päivän aika välillä. Jokainen kirjasi

vapaamuotoisesti ajatuksiaan ja toimitti ne minulle. Koostin palautteista ja kehittämisajatuksista yhteenvedon.

Varhaiskasvattajatestiryhmältä saadun palautteen mukaan materiaalikoonti on hyödyllinen hektiseen arkeen. Materiaalien esittelytekstit ovat selkeitä ja helposti ymmärrettäviä. Päiväkodin johtajalla kuluu aikaa entistä enemmän henkilöstöjohtamiseen, joten pedagogiseen johtajuuteen ei jää riittävästi aikaa. Tällöin korostuu varhaiskasvattajien itsenäinen tiedonhaku ja vastuunotto. Asenne ei ole monestikaan este, mutta arjessa on niin paljon muuta tehtävää, että katsomuskasvatukseen liittyvän tiedon ja materiaalien etsiminen koetaan työlääksi. Varhaiskasvattajat aikovat hyödyntää koosteen materiaaleja jatkossa omassa työssään.

Testiryhmästä nousi ajatus, että katsomuskasvatukseen liittyvää opetusta pitäisi lisätä ammatillisiin opintoihin, jotta tietämys katsomuskasvatuksesta lisääntyisi kaikilla kasvatuksen ammattiryhmillä. Katsomuskasvatukseen liittyvä täydennyskoulutus mielletään usein painottuvan uskontoon, joten se ei tällä hetkellä houkuttele osallistujia. Erilaisuuden ymmärtäminen, suvaitseminen ja hyväksyminen koetaan kuitenkin erittäin tärkeäksi katsomuskasvatuksen osa-alueeksi, johon tulisi tähdätä. Paikallisten seurakuntien kanssa tehtävä yhteistyö riippuu paljon seurakuntien omasta aktiivisuudesta. Materiaaleissa esiteltyä korimallia voisi jatkossa hyödyntää yhteistyössä seurakunnan kanssa.

Resursseja ei juurikaan ole katsomuskasvatusmateriaalien etsintään ja tutkimiseen, joten materiaalikoosteesta on jatkossa hyötyä. Tiivistetyt esittelyt materiaaleista koettiin hyviksi. Ihannetilanne olisi, jos kaikki tieto löytyisi samasta taulukosta, mutta tällöin koostetaulukko olisi kovin raskas. Tämän vuoksi on järkevää, että materiaalit ovat jaettu teemoittain. Linkit ja QR-koodit koettiin tarpeellisiksi ja omaa työtä helpottaviksi myös. Yhteenvedona toimiva Varhaiskasvattajan eväitä katsomuskasvatusmatkalle -posterit sai erityistä kiitosta selkeydestä ja visuaalisuudesta. Materiaalikoonnin saavutettavuudesta kysyttiin. Toistaiseksi materiaalikoontia ei ole suunniteltu jaettavaksi muualla kuin opinnäytetyössä.

Opinnäytetyön tarkoituksena oli koota katsomuskasvatukseen liittyvää materiaalia eri tietolähteistä, jotta varhaiskasvattajan on jatkossa helpompi löytää laadukasta materiaalia käytettäväksi lapsiryhmässä. Mielestäni onnistuin kokoamaan

tiivistetyt, selkeät ja houkuttelevat koosteet, jotka ovat varmasti kaivattu lisä katsomuskasvatusmateriaaleihin liittyen. Tekemässäni posterissa on selkeästi nähtävillä, että tiedon ja vinkkien lisäksi varhaiskasvattaja tarvitsee katsomuskasvatusmatkalle muutakin kuten rohkeutta ja asennetta.

Opinnäytetyön prosessi opetti minulle suunnitelmallisuutta ja aikataulussa pysymisen tärkeyttä. Oli vaikea pitää kiinni suunnitellusta aikataulusta, koska mikään yhteistyötaho ei lisännyt painetta tai sanellut etenemisvauhtia. Itsensä johtaminen osoittautui yllättävän haastavaksi, kun opinnäytetyötä teki yksin työssäkäynnin ohessa. Kun työn sai kunnolla alulle ja vauhtiin, niin työtä oli melko sujuvaa ja mielekästä edistää. Lopulta työ valmistui suunnitelmavaiheesta palautuskuntoon tiiviissä aikataulussa kevään aikana. Prosessi muistutti työhön tarttumisen tärkeydestä. Työ etenee vain tekemällä. Itselle on oltava myös armollinen. Jos työhön olisi panostanut pidemmällä aikavälillä ja omia resursseja olisi ollut enemmän, niin työn laajuus ja laatu olisi erilainen. Koko prosessin ajan itselleni on vain vahvistunut ajatus siitä, että haluan katsomuskasvatukseen liittyvää tietoa jakaa muille jatkossakin ja toteuttaa yhteistyössä kasvattajatiimin kanssa entistä laadukkaampaa katsomuskasvatusta lapsiryhmässä.

Katsomuskasvatukseen liittyvälle tutkimukselle on tarvetta edelleen, koska toistaiseksi Suomessa on tehty melko vähän tutkimustyötä katsomuskasvatuksen parissa. Aikaisempien katsomuskasvatusaiheisten AMK-opinnäytetöiden tuotokset ovat lähinnä katsomuskasvatukseen liittyviä oppaita, joissa on tarjolla tuokiovinkejä. Oppaat ovat kovin samantyyppisiä keskenään. Monessa tutkimuksessa on selvitetty, miten katsomuskasvatus koetaan varhaiskasvattajien keskuudessa ja miten se näkyy arjessa. Tutkimusten kohderyhmät ovat melko suppeita, koska monesti kyseessä on ollut yksi kunta tai jopa vain yksi päiväkotiyksikkö. Ne ovat kuitenkin sovellettavissa hyvinkin varhaiskasvatukseen kunnasta riippumatta. Tutkimustuloksissa korostuu se, että käytännönläheiselle tiedolle on tarvetta katsomuskasvatukseen liittyen.

Kehittämistyöhön tarvitaan etenkin lapset ja kasvattajat mukaan. Kehittämistyön lisäksi tarvitaan ennen kaikkea kannustusta ja rohkaisua lähteä yhteiselle katsomuskasvatusmatkalle lapsen kanssa.

7.2 Eettisyys ja luotettavuus

Toiminnallisen opinnäytetyöprosessin eettisyys vahvistuu ammatillisen lähdekirjallisuuden sekä aiempien tutkimusten ja hankkeiden tulosten monipuolisella tarkastelulla ja vertailulla sekä erittelyllä. Opinnäytetyön teoriaosuudessa on hyödynnetty ammattikirjallisuutta ja aiemmin tehtyjä tutkimuksia. Tekstiviitteet on merkitty tarkasti, jotta alkuperäiset kirjoittajat ovat nähtävissä. Lähdeviitteet noudattavat TAMKin kirjallisen raportoinnin oppaan mukaista ohjeistusta. Kuvasin mahdollisimman tarkasti toteutuksen ja avasin opinnäytetyön prosessia.

Tuotoksen materiaalien valintaan vaikutti osaltaan henkilökohtaiset mieltymykseni. Myös omat arvot vaikuttivat taustalla. Tein materiaalivalinnat yksin, joten yhteistä keskustelua ja arviointia ei ollut parin tai tiimin kanssa. Materiaalien saatavuus voi myös muuttua, koska suurin osa materiaaleista on verkkojulkaisuja.

LÄHTEET

Asetus lapsen oikeuksia koskevan yleissopimuksen voimaansaattamisesta sekä yleissopimuksen eräiden määräysten hyväksymisestä annetun lain voimaantulosta. 21.8.1991/60. Viitattu 24.4.2024. <https://www.finlex.fi/fi/sopimukset/sopsteksti/1991/19910060>

Aumala, P. 2017. Katsomuskasvatuksen johtaminen varhaiskasvatyksikössä. Teoksessa Haapsalo, T., Petäjä, H., Vuorelma-Glad, P., Sanden, M., Pulkkinen, H., Tahvanainen, I. (toim.) Varhaiskasvatus katsomusten keskellä. Helsinki: Lasten keskus, 75–85.

Balcin, E., Metso, P., Havu-Nuutinen, S. & Ubani, M. 2021. Pienryhmäiset uskonnot varhaiskasvatuksen katsomuskasvatuksessa. Poulter, S., Ubani, M., Laine, M. & Kallioniemi, A. (toim.) Lapsenkokoinen kasvatus. Helsinki: Lasten Keskus, 105–125.

Dialogikasvatus. 2024. Materiaalia ja ajankohtaista tietoa kulttuuri- ja katsomustietoisen kasvatuksen tueksi. Verkkosivu. Viitattu 29.4.2024. <https://dialogikasvatus.fi/>

Evankelis-luterilainen kirkko. n.d. Tietoa ja materiaalia katsomuskasvatuksen pedagogiseen kehittämistyöhön. Verkkosivu. Viitattu 29.4.2024. <https://evl.fi/kasvuakatsomuksesta/>

Gyekye, M. & Kantola, A. 2021. Katsomuskasvatuksen arviointityöväline. Avointen oppimateriaalien kirjasto. Verkkojulkaisu. Viitattu 24.4.2024. <https://aoe.fi/#/materiaali/1799/2021-12-01T17:23:45.867Z>

Gyekye, M. & Lamminmäki-Vartia, S. 2022. Kieli-, kulttuuri- ja katsomustietoinen näkökulma varhaiskasvatuksen ammatillisiin keskusteluihin. Avointen oppimateriaalien kirjasto. Verkkojulkaisu. Viitattu 30.4.2024. <https://aoe.fi/#/materiaali/1938>

Hytti, L. 2022. Katsomuskasvatusmateriaalin koostaminen monikatsomukselliset oppimisen tilat varhaiskasvatuksessa -hankkeelle. Sosionomin tutkinto-ohjelma. Diakonia-ammattikorkeakoulu. Opinnäytetyö. Viitattu 1.5.2024. https://www.theseus.fi/bitstream/handle/10024/782624/Hytti_Laura.pdf?sequence=5&isAllowed=y

Hytti, L., Lamminmäki-Vartia, S. & Poulter, S. 2021. Tutkimusmatkoja katsomusten maailmaan –Materiaalia varhaiskasvatuksen katsomuskasvatukseen. Avointen oppimateriaalien kirjasto. Verkkojulkaisu. Viitattu 30.4.2024. <https://aoe.fi/#/materiaali/1794>

Juhlakalenteri. n.d. Kulttuuri- ja uskontofoorumi Fokus ry & Ad Astra r.f. Verkkosivu. Viitattu 4.5.2024. <https://juhlakalenteri.fi/>

Kallioniemi, A. 2021. Uskontokasvatuksesta katsomuskasvatukseen: näkökulmia alan historiaan, kehitykseen ja tutkimukseen. Poulter, S., Ubani, M., Laine,

M. & Kallioniemi, A. (toim.) Lapsenkokoinen kasvatus. Helsinki: Lasten Keskus, 15–31.

Kannel, L., Kuusiholma-Linnamäki, J., Harju-Luukkainen, H., Heiskanen, N., Kuusisto, A. & Kulmala, V. 2023. Paikallisten varhaiskasvatussuunnitelmien toteutuminen päiväkodeissa ja perhepäivähoidossa. Kansallinen koulutuksen arviointikeskus. Julkaisut 28:2023. Pdf-dokumentti. Viitattu 17.4.2024
https://www.karvi.fi/sites/default/files/sites/default/files/documents/Karvi_2823_0.pdf

Katso-katsomuskasvatus. n.d. Espoon suomenkielinen varhaiskasvatus. Verkkosivu. Viitattu 26.4.2024. <https://sites.google.com/eduespoo.fi/katsomuskasvatuksentueksi/etusivu>

Katsomuskasvattajan roolit. n.d. Pdf-dokumentti. Viitattu 4.5.2024.
https://evl.fi/documents/1327140/80804502/Katsomuskasvattajan_roolit_15012024+%281%29.pdf/a6bfc376-cee2-c4c8-78f3-c6a38d381c79?t=1705923711346

Kekkonen, M., Lehti, K. & Tirkkonen, J. 2017. Dialogisuus varhaiskasvatuksessa. Teoksessa Haapsalo, T., Petäjä, H., Vuorelma-Glad, P., Sanden, M., Pulkkinen, H., Tahvanainen, I. (toim.) Varhaiskasvatus katsomusten keskellä. Helsinki: Lasten keskus, 62–74.

Kodin eri katsomukset. n.d. Pdf-dokumentti. Viitattu 24.4.2024. <https://dialogikasvatus.fi/wp-content/uploads/2020/01/kodin-eri-katsomukset.pdf>

Kulttuurin vuosikello. n.d. Suomen Kulttuuriperintökasvatuksen seura. Verkkosivu. Viitattu 24.4.2024. <https://kulttuurinvuosikello2.fi/>

Kumppanuuden korit ja Vasu2022. n.d. Suomen evankelis-luterilainen kirkko. Verkkosivu. Viitattu 24.4.2024. <https://edit.evlut.fi/plus/kumppanuuden-korit>

Laki naisten ja miesten välisestä tasa-arvosta. 8.8.1986/609. Viitattu 21.4.2024.
<https://www.finlex.fi/fi/laki/ajan-tasa/1986/19860609?search%5Btype%5D=pika&search%5Bpika%5D=laki%20naisten%20ja%20miesten%20v%C3%A4lisest%C3%A4%20tasa-arvosta>

Lamminmäki-Vartia, S. 2021. Kurkistuksia katsomuskasvatuksen toteuttamiseen. Avointen oppimateriaalien kirjasto. Verkojulkaisu. Viitattu 29.4.2024.
<https://aoe.fi/#/materiaali/1797>

Lamminmäki-Vartia, S. & Kuusisto, A. 2017. Katsomustietoisuus varhaiskasvattajan ammatillisuuden ytimessä. Teoksessa Haapsalo, T., Petäjä, H., Vuorelma-Glad, P., Sanden, M., Pulkkinen, H., Tahvanainen, I. (toim.) Varhaiskasvatus katsomusten keskellä. Helsinki: Lasten keskus, 130–161.

Lamminmäki-Vartia, S. & Lahtinen, D. 2024. Suunnitelmallista katsomuskasvatusta – Miten?. Opetushallitus. Verkkosivu. Viitattu 24.4.2024.
<https://www.oph.fi/fi/koulutus-ja-tutkinnot/suunnitelmallista-katsomuskasvatustamiten>

Lapsen oikeuksien sopimus. n. d. Suomen evankelis-luterilainen kirkko. Verkkosivu. Viitattu 24.4.2024. <https://evl.fi/kasvuakatsomuksesta/tutustu-ja-toteuta/sopimukset-ja-korjajattelu/lasten-oikeuksien-yleissopimus>

Lasten kirkko. 2024. Lasten ja nuorten keskus ry. 2024. Verkkosivu. Viitattu 29.4.2024. <https://lastenkirkko.fi/>

Mitä kuuluu? Katsomusdialogikasvatusta musiikin avulla. n.d. Kulttuuri- ja uskontofoorumi Fokus ry. Pdf-dokumentti. Viitattu 29.4.2024. <https://dialogikasvatus.fi/wp-content/uploads/2023/01/mit-kuuluu-final.pdf>

Opetushallitus. 2018. Ohje varhaiskasvatuksen katsomuskasvatuksen toteuttamisesta ja uskonnollisista tilaisuuksista varhaiskasvatuksessa. Pdf-dokumentti. Viitattu 21.4.2024. https://www.oph.fi/sites/default/files/documents/ohje_varhaiskasvatuksen_katsomuskasvatuksen_toteuttamisesta_ja_uskonnollisista-tilaisuuksista.pdf

Opetushallitus. 2022. Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2022. Määräykset ja ohjeet 2022:2a. Pdf-dokumentti. Viitattu 21.4.2024. https://www.oph.fi/sites/default/files/documents/Varhaiskasvatussuunnitelman_perusteet_2022_0.pdf

Opetushallitus. 2024. Katsomuskasvatus varhaiskasvatuksessa ja esiopetuksessa. Verkkosivu. Viitattu 29.4.2024. <https://www.oph.fi/fi/koulutus-ja-tutkinnot/varhaiskasvatus/varhaiskasvatuksen-tueksi/katsomuskasvatus-varhaiskasvatuksessa-ja-esiopetuksessa>

Poulter, S. 2019. Onko katsomuksille tilaa? Uskonto, katsomukset ja kasvatus julkisessa tilassa. Teoksessa Yli-Koski-Mustonen S. (toim.) Yhteistyötä koreitain. Seurakunta varhaiskasvatuksen, koulun ja oppilaitosten kanssa. Helsinki: Lasten Keskus ja Kirjapaja Oy, 14–24.

Pieni on Suurin. n.d. Lasten ja nuorten keskus ry. Verkkosivu. Viitattu 29.4.2024. <https://www.lastenjanuortenkeskus.fi/pieni-on-suurin/>

Pyhiinvaelluskortit. n.d. Turun ja Kaarinan seurakuntayhtymä. Pdf-dokumentti. Viitattu 28.4.2024. [https://www.turunseurakunnat.fi/documents/4061184/0/el%C3%A4invaellus_rgb+\(1\).pdf/8277b78a-482e-be78-924b-382e9e4e4a23?t=1621495791206](https://www.turunseurakunnat.fi/documents/4061184/0/el%C3%A4invaellus_rgb+(1).pdf/8277b78a-482e-be78-924b-382e9e4e4a23?t=1621495791206)

Pyhiinvaellus on hiljaisuuden löytöretki. n.d. Pdf-dokumentti. Viitattu 28.4.2024. https://evl.fi/documents/1327140/73271818/pyhiinvaellus+on+hiljaisuuden+l%C3%B6yt%C3%B6retki_valmis_digiA5+3-pakattu.pdf/4c1e3b06-92e1-fe77-2d5a-e4b1f07c98a4?t=1618233496492

Tainio, L. & Kallioniemi, A. (toim.) 2019. Koulujen monet kielet ja uskonnot. Selvitys vähemmistöäidinkielten ja –uskontojen sekä suomi tai ruotsi toisena kielellä -opetuksen tilanteesta eri koulutusasteilla. Valtioneuvoston selvitys- ja tutkimustoiminnan julkaisusarja 11/2019. Verkkajulkaisu. Viitattu 17.4.2024. <https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/handle/10024/161302>

Urkumusiikki.fi. 2024. Oppimisympäristö. Verkkosivu. Viitattu 29.4.2024.
<https://www.urkumusiikki.fi/>

Varhaiskasvatuslaki 13.7.2018/540. Viitattu 21.4.2024. <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajan-tasa/2018/20180540?search%5Btype%5D=pika&search%5Bpika%5D=varhaiskasvatuslaki>

Yhdenvertaisuuslaki 30.12.2014/1325. Viitattu 21.4.2024. <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajan-tasa/2014/20141325?search%5Btype%5D=pika&search%5Bpika%5D=yhdenvertaisuuslaki>

LIITTEET

Liite 1. Materiaalikoonti katsomuskasvatuksen tueksi

Materiaali (verkkomateriaalit saatavilla 5.5.2024)	QR-koodi
Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2022 -asiakirja	
Opetushallituksen ohje varhaiskasvatuksen katsomuskasvatuksen toteuttamisesta ja uskonnollisista tilaisuuksista varhaiskasvatuksessa	
Seurakunta varhaiskasvatuksen, koulun ja oppilaitoksen kumppanina -korimalli	
Opetushallituksen kokoama katsomuskasvatuksen materiaalisivusto	
Kasvua katsomuksesta -verkkosivusto	
Dialogikasvatus-verkkosivusto	
Katsomuskasvattajan roolit -materiaalin käyttöön ohjeistusta ja kysymyksiä työskentelyyn roolikorteilla	
Katsomuskasvattajan rooleihin liittyvät tulostettavat roolikortit	
Pieni on Suurin -varhaiskasvattajan lehti	

Lastenkirkko-verkkosivusto	
Urkumusiikki-verkko-oppimisympäristö	
“Mitä kuuluu?” Katsomusdialogikasvatusta musiikin avulla -pedagoginen aineisto	
Kodin eri katsomukset -esite	
Katso-materiaali	
Pyhiinvaellus on hiljaisuuden löytöretki -materiaali	
Eläinkortit pyhiinvaellukseen	
Eläinsatuja pyhiinvaellukseen	
Tutkimusmatkoja katsomusten maailmaan: Materiaalia varhaiskasvatuksen katsomuskasvatukseen	

Kurkistuksia katsomuskasvatukseen toteuttamiseen -tallenteet	
Kieli-, kulttuuri- ja katsomustietoinen näkökulma varhaiskasvatukseen ammatillisiin keskusteluihin -materiaalikonkonnaisuus	
Kulttuurin vuosikello -verkkosivusto	
Juhlakalenteri-verkkosivusto	
Katsomuskasvatukseen arviointityöväline	
Arviointikysymyksiä varhaiskasvatukseen järjestäjälle	
Arviointikysymyksiä kasvattajalle	
Kirjalista varhaiskasvatusikäisten katsomuskasvatukseen	

Liite 2. Kirjallisuutta katsomuskasvatukseen

Kirjallisuutta	Linkki/kansikuva
Kirjalista varhaiskasvatusikäisten katsomuskasvatukseen	Klikkaa tästä
Lapsenkokoinen katsomuskasvatus. Toimittaneet Poulter Saila, Ubani Martin, Laine Marja, Kallioniemi Arto. 2021. Kirjan artikkeleissa pohditaan sitä, miten varhaiskasvatuksessa tulisi huomioida erilaiset katsomukset lapsen näkökulmasta. Teoksen käytännölläheiset artikkelit pohjautuvat vuonna 2020 pidetyn katsomuskasvatussymposiumin esityksiin.	
Varhaiskasvatus katsomusten keskellä. Toimittaneet Haapsalo Tiina, Petäjä Heljä, Vuorelma-Glad Päivi, Sandén Mirva, Pulkkinen Hanna, Tahvanainen Ilkka. 2017. Kirjan artikkeleissa tarjotaan useita näkökulmia lapsen kokonaisvaltaisen kasvun edistämiseen ja kasvattajan ammatillisen identiteetin ja osaamisen vahvistamiseen.	
Yhteistyötä koreittain: seurakunta varhaiskasvatuksen, koulun ja opilaitosten kanssa. Sanna Yli-Koski-Mustonen. 2019. Kirjassa esitellään neljä kumppanuuden koria ja kerrotaan Suomessa käytössä olevia ideoita yhteistyöhön liittyen. Kirjassa on toimintavinkkejä ja tietoa myös yhteistyösopimuksista sekä suunnittelun ja arvioinnin käytännöistä.	
Adventista Ramadaniin. Uskonnolliset juhlat Suomessa. Tuija Pyhä-ranta, Raudaskoski Joonas, Seppälä Olli. 2016. Kirjassa esitellään uskontojen keskeisiä juhlapäiviä ja niiden viettoa. Kirja toimii käsikirjana ja oppaana kulttuurien moninaisuuteen.	
Atte ja Anna: meidän ja muiden uskonnot. Tytti Issakainen. 2010. Kirjassa esitellään erilaisten uskontojen maailmaa lapsentajuisesti ja yhteisymmärrystä lisäten. Kirjaan on koottu tieto-osuuksia maailmanuskontoihin liittyen.	
Lattiakuvat katsomuskasvatuksessa ja opetuksessa. Aitlahti Kaisa, Keränen-Pantsu Raili, Mäkinen Aulikki, Reina Riikka. 2017. Lattiakuvissa on 18 kertomusta, jotka keskittyvät elämäntaitoon ja etiikkaan sekä vuoden juhliin. Raamatunkertomusten lisäksi mukana myös islamin ja buddhalaisuuden liittyvät kertomukset. Lattiakuvat on pedagoginen menetelmä, jossa hyödynnetään kaikkia aisteja, liikettä, musiikkia, visuaalista ilmaisua ja kerrontaa.	

Liite 3. Varhaiskasvattajalle eväitä katsomuskasvatusmatkalle

